הרב שמואל ישמח
ישיבות צרור המור והדר להדר, חיפה

זמן קריאת שמו"ת*)

פרק ג – הדעות הסוברות שרצוי לקרוא שמו"ת דווקא בשבת

א.

הקדמה

קריאת שמו"ת צריכה להיות 'עם הציבור'. השיטה המרכזית בהלכה נקטה שתחילת זמן הקריאה הוא ממנחה של שבת, שהרי אז הציבור מתחיל לקרוא את הפרשה. אמנם ניתן לומר אחרת: אין להתחשב בקריאה שבמהלך השבוע, אלא רק בקריאה החשובה והשלימה של הפרשה, שהיא בשבת עצמה.

לפי סברא זו, יש כמה אפשרויות לגבי זמן קריאת שמו"ת:

א. ייתכן לומר שיש לקרוא אותה יחד עם הש"ץ הקורא את הפרשה בשבת.

ב. ייתכן לומר שכל הזמן הסמוך לקריאת הפרשה בציבור נחשב אף הוא כקריאה 'עם הציבור'. לפיכך, יש לקרוא שמו"ת במהלך בוקרו של יום השבת [לפני שחרית, או מיד לאחר שחרית, לפני הסעודה].

ג. ייתכן לומר שכל יום השבת נחשב 'עם הציבור', שהרי זה הוא היום בו הציבור קורא את הפרשה.

ד. ייתכן להוסיף ולומר שאף יום שישי כשר לקריאה, שהרי הוא סמוך לשבת, והוא היום המיועד להכנת צרכי השבת (לפי כיוון זה ניתן להרחיב אף יותר ולומר שיכול לקרוא כבר מיום רביעי וכדו', שהרי הוא כבר סמוך לשבת. על שיטה זו עמדנו בפרק א' עי"ש).

כל אחת מארבעת האפשרויות שהבאנו יכולה להתפרש בשני אופנים: ניתן לומר שיש **חובה** לקרוא שמו"ת דווקא בזמן בו הציבור קורא את הפרשה, אולם ניתן גם לומר אחרת: למושג 'עם הציבור' יש כמה מובנים. לפיכך ניתן לקרוא

*) המשך לפרקים א-ב שפורסמו ב'האוצר' גיליון יב (שבט תשע"ח). פרקים ד-ה יפורסמו בעז"ה בגליונות הבאים. אשמח מאוד לקבל הערות והוספות. הפניה ללא מקור מדויק היא לסימן רפה בשו"ע חלק או"ח, או לסוגיא בברכות דף ח, ע"א.

במהלך השבוע, שהרי אז הציבור כבר התחיל בקריאת הפרשה, אך **עדיף** לקרוא במהלך השבת עצמה וכדו', בהתאם למובן המצומצם יותר של המושג 'עם הציבור'.

השיטות השונות שבהן נעסוק בפרק זה נובעות לא רק מהאפשרויות השונות להבין את המושג 'עם הציבור', אלא גם משתי אפשרויות להבין את ציווי רבי לבניו: הראשונים הביאו בשם הירושלמי שרבי ציווה את בניו להיזהר ולהשלים את קריאת שמו"ת לפני סעודת השבת (סעודה שניה של שבת). מלשון הירושלמי נראה שכוונתו היתה שהם יזהרו בדבר שהוא מותר מעיקר הדין, ודבריו הם ל'מצוה מן המובחר' (וכן נקטו רוב הראשונים, אולם יש מהם שהבינו שמדובר בחובה, כגון כלבו סי' לז וארחות חיים הל' שמו"ת, ורקנאטי סי' לד). יש מהראשונים שהבינו שכוונת רבי לא היתה להתייחס לזמן קריאת שמו"ת, ולדעת רבי אף הקורא שמו"ת ביום חמישי, לדוגמא, מקיים את ה'מצוה מן המובחר'. כל כוונתו היתה להזהיר את בניו שלא יאכלו אם הם עדיין לא קיימו את מצות קריאת שמו"ת, שהרי יש חשש שהם ימשכו בסעודתם ויפסידו את המצווה. לעומתם, יש שהבינו שכוונת רבי היא שראוי לקרוא שמו"ת דווקא בשבת לפני הסעודה (כנראה משום שזמן זה סמוך לקריאת התורה בציבור). לדעתם מדובר ב'מצוה מן המובחר', כאמור, אך הם מסכימים שמעיקר הדין ניתן לקרוא שמו"ת גם בזמנים נוספים. נראה שלפי דעתם 'עם הציבור' הוא מושג המתפרש בכמה אופנים, שכולם נכונים, ורבי הורה לבניו לנהוג כאופן החמור יותר, אך גם ההגדרות האחרות ל'עם הציבור' נכונות.

נפנה כעת לברר את שיטות הראשונים והאחרונים בנושא זה.

◆

ב.

דעת ראבי"ה ומהר"ם - קריאה ביום השבת

כתב הראבי"ה (מהד' דבליצקי, ברכות סי' כב): "יש מפרשים שדווקא ביום השבת משלים, ויש מפרשים שכל ימות השבוע".

בתשובות פסקים ומנהגים למהר"ם מרוטנבורג (מהד' מה"ק ח"א, פסקים סי' רמז) כתב: "המשלים ביום שבת ממש יוצא ידי שמים בלי ספק, בין קודם תפילה בין

לאחר תפילה או לאחר אכילה. ומצוה לומר כל פסוק שנים מקרא ואחד תרגום בכל שבת, ופסוק דאין תרגום צריך לומר ג' פעמים במקרא. נראה לי שצריך להשלימה ממש ביום השבת, דכל השבוע אין ציבור משלימין לה, ויש אומרים שיוצא סמוך לשבת כגון ביום שישי".

מהמילים "בלי ספק" "נראה לי" משמע שהדבר לא היה מוחלט אצל המהר"ם [ראה גם תשב"ץ קטן (סי' קפה) שהביא על רבו המהר"ם: "שקרא הפרשה ביום חמישי", ומשם כנראה לקחו לתשובות פסקים ומנהגים למהר"ם (חלק הפסקים סי' קח), ובתשב"ץ מהדורת מכון ירושלים ציין המהדיר שכך הוא בדפוס ראשון ובכת"י ורשא אך בכת"י קמברידג' הגירסא "שקרא הפרשה בשבת", ומצאתי שנדפס "בשבת" גם בתשב"ץ מהדורת שניאורסון (סי' פט) ע"פ כת"י לונדון, וכך מצאתי גם בהגהות הסמ"ק מצוריך (על הסמ"ק מצוה קנב), וכעי"ז במנהגים דבי מהר"ם (עמ' 10), עי"ש, ובתשב"ץ מהדורת שניאורסון העיר המהדיר שבכת"י פאריס הגירסא 'בחמישי']. כך גם נראה מדברי המהר"ם המובאים בתשב"ץ קטן (סי' קפד במהד' מכון ירושלים תשע"א, והוא בסי' לו במהד' שניאורסון) שניתן לקרוא עד יום רביעי אם "לא חזר הסדר קודם שבת או בשבת עצמו... ואינו קרוי עבר זמנו", הרי שהביא גם את השיטה שיש לקרוא 'קודם שבת' (וקשה לומר שכוונתו ליום שישי, וראה בבירור הלכה לרב זילבר סי' רפה אות כג). המהר"ם נקט שיש לקרוא בשבת (ואולי אף לפניה) אך כעדיפות שניה סבר שיכול האדם לקרוא עד יום רביעי, ואין זה 'עבר זמנו', כנראה משום שלדעתו יש למינוח 'עם הציבור' שתי משמעויות, ששתיהן נכונות [וכפי שביארנו לעיל בפרקים א-ב (בגיליון יב), בדעת הראשונים הנוקטים שניתן לקרוא עד יום רביעי או עד שמח"ת].

עוד יש להעיר במה שכתב המהר"ם: "ויש אומרים שיוצא סמוך לשבת כגון ביום שישי"[א], שצ"ע מה משמעותה של לשון "כגון" בהקשר זה?! ושמא יש לומר שזו היא דעת רוב הפוסקים, שנוקטים ש'עם הציבור' אינו דווקא בשבת, אלא יוצא גם אם קרא לפני כן, ולא נכנס מהר"ם לפירוט הדעות ביניהם [שיש מהם שאומרים שמיום רביעי הוא 'סמוך לשבת' (הבאנו דעתם לעיל בפרק א', עי"ש), וייתכן

א). להלן נביא את המובא בספר המנהיג (הל' שבת סי' ל' עמ' קנח): "ומנהג צרפת (וי"ג: ספרד) ופרובנצא בשחרית בשבת לפני ביהכ"נ להשלים פרשת היום שמו"ת... ויש מקדימים בערב שבת". אמנם שם מדובר כנראה רק בתיאור המנהג המצוי, ולא בהגדרה אימתי ראוי לקרוא.

שאף אלו האומרים שיכול לקרוא מיום ראשון הוא מטעם שזהו 'סמוך לשבת' (וזה חידוש, והעמקנו בזה יותר בפרק ד), וייתכן שיש הנוקטים שהקריאה בע"ש אינה רק בגלל סברות ע"פ קבלה, אלא גם מטעם שהוא 'סמוך לשבת'. ויש לעיין בכל זה].

שו"ר בספר הלכות שבת בשבת (עח, ה) שכתב שאף דעת ר' שמחה המובאת בהגה"מ (תפילה, יג, אות ש') היא כראבי"ה ומהר"ם: "וכתב רבנו שמחה אע"פ שעיקר מצוה כל פרשה בשבת' עם הציבור אם לא עשה כן ישלים כולם בשמיני עצרת...". אמנם לענ"ד אין כאן ראיה מוחלטת, שהרי ייתכן שמה שכתב "בשבתא" כוונתו לכל ימי השבוע [עוד הביא בספר הלכות שבת בשבת שבספר תולדות אדם (פרק ו', מהד' ירושלים ה'תשמ"ז עמ' קג) הביא מעשה שאירע עם הגאון הנודע ר' זלמל'ה, אחיו של הגר"ח מוולאז'ין, כאשר קרא שמו"ת בליל שבת[ב]. כמובן שאין ראיה ממעשה זה, שהרי ייתכן שהנהגתו באותה השבת נבעה מכך שלא הספיק לקרוא שמו"ת לפני כן].

◆

ג.

דעת הרקח שבלי הלקט תניא רבתי הריא"ז ור"ד לידא – קריאה בשבת בבוקר

ראינו שהמהר"ם מרוטנבורג כתב: "המשלים ביום שבת ממש יוצא ידי שמים בלי ספק, בין קודם תפילה בין לאחר תפילה או לאחר אכילה". נראה שהוא בא להוציא מדעת הסוברים שיש ענין לקרוא שמו"ת דוקא לפני התפילה בשבת, או דוקא לאחר התפילה לפני הסעודה.

הרקח (הל' שבת סי' נג) כתב: "בשחרית בשבת **יקרא** הפרשה שמו"ת. בפרק א' דברכות 'לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור... ואפילו עטרות ודיבון וישלימו לו ימיו ושנותיו, ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר'. **הולכים** לבית הכנסת **ואומרים** ברכות...". לשונו איננה 'בשחרית בשבת **קורא/קוראים** הפרשה' אלא '**יקרא** הפרשה', ומשמע שלא בא לתאר את המנהג במקומו אלא את הנוהג הרצוי לכל

ב). האחרונים האריכו לדון האם לפי המקובלים ראוי לקרוא שמו"ת בלילה, ובאלו תנאים, ומה הדין בליל שבת, וראה לדוגמא בספר גם אני אודך - שנים מקרא, סימן נ'.

אדם, וכתב שיקרא 'בשחרית' דווקא (ומשמע מסדר דבריו שכוונתו 'לפני התפילה'). הא"ר (רפה, סק"ו) אכן כתב שלדעת הרקח יש לקרוא שמו"ת "דוקא בשחרית קודם הליכה לביהכ"נ" (ושו"ר שכ"כ בדעת הרקח גם בבני ציון לגרב"צ לכטמאן).

בשבלי הלקט (סי' עה, וכן בתניא רבתי סי' טו) כתב: "ראוי לכל אדם להסדיר פרשיותיו עם הציבור כל פרשה ופרשה בשבתא, דאמר רב הונא... לעולם ישלים פרשיותיו עם הציבור... יש מפרשין שיקרא הסדר פרשת היום שקורין בשבת קודם שילך לביהכ"נ". ניתן להבין שלדעתו יש לקרוא שמו"ת בשבת סמוך לפני הקריאה בביהכ"נ, ובזה קריאתו היא 'עם הציבור' ממש (ושו"ר שכ"כ בדעתו בבני ציון לגרב"צ לכטמאן). אמנם יותר נראה שהפיסוק בדבריו איננו "שיקרא הסדר... בשבת" אלא יש לפסק "שיקרא הסדר, פרשת היום שקוראים בשבת" ומתי יקראנה? "קודם שילך לבית הכנסת", והכוונה לומר שסוף זמן הקריאה הוא בקריאת התורה של שבת [אך לא התייחס לתחילת זמן הקריאה, וייתכן שלדעתו ניתן לקרוא שמו"ת ביום ראשון, לדוגמא. יש להעיר שלפי"ז לשונו 'קודם שילך לביהכ"נ' סתומה, שהרי לא מבואר לאיזה יום בשבוע כוונתו, משא"כ לפי הביאור הראשון בדבריו]. אכן נראה ששיטת שבלי הלקט מתבארת במקום אחר בספרו (סי' מב וכן בתניא רבתי סי' ו), שם נראה מדבריו שקריאת שמו"ת נועדה כדי להכין את הקריאה בתורה: "ראוי לכל אחד ואחד מישראל להסדיר פרשיותיו שתים ושלש פעמים, שאם יעלה לקרות בתורה תהא קריאתו סדורה בפיו" (אמנם לא כתב שמדובר בקריאת שמו"ת, ולא הזכיר שיקרא תרגום, אך מ"מ נראה שלזה כוונתו. להלן נביא עוד ראשונים שנקטו שיש לסיים את קריאת שמו"ת לפני הקריאה בתורה בציבור – ר' יונה, ריטב"א, ועוד).

לפי שני ההסברים שהבאנו בדעת שבלי הלקט יש לסיים את הקריאה לפני קריאת התורה בשבת, אולם יש לדון בזה, שהרי בהמשך דברי שבלי הלקט (סי' עה) הביא הוא את הירושלמי, המתאר שרבי צוה את בניו לא לאכול בשבת לפני שיקראו את הפרשה, ולפי הנוסח בשבלי הלקט ציווי זה כלול בדברים שאמר רבי לבניו משום 'יראת חטא'. כלומר שזהו רק מחשש שמא ימשך בסעודתו וישכח לקרוא שמו"ת ויגיע לידי חטא. וצ"ע (וראה סתירה דומה כעי"ז בדברי הלקט יושר שנביא להלן, ושם הבאנו שסתירה זו קיימת גם בערוה"ש ומשנ"ב).

ייתכן לתרץ בדוחק שציווי רבי לבניו הוא למקרה שבו הם לא הספיקו לקרוא שמו"ת לפני הקריאה בציבור. אכן, נראה יותר לתרץ ששבלי הלקט הביא 'יש מפרשים' אך לא סבר כמותם.

בפסקי הריא"ז (ברכות, פרק א אות יח) כתב: "ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר לקרותן כולם או בתחילת השנה או בסוף השנה, אלא כל פרשה ופרשה קורא בשבת שלה **קודם קריאת הציבור**. ונראה בעיני שאף אם קורא הפרשה בתוך ימי השבוע שלה הרי זה כמשלים עם הציבור". ייתכן לפרשו כך: בתחילה הביא את השיטה הפשוטה, לפיה יש לקרוא 'עם הציבור' ממש, בסמוך לקריאת הציבור בשבת, כלומר בשבת בבוקר לפני הקריאה בציבור. אח"כ הוסיף שנראה לו לחדש שכל השבוע נחשב 'עם הציבור'. אולם ניתן לפרש את דברי הריא"ז באופן שונה: בפתיחת דבריו הגדיר הוא שזמן הקריאה הוא 'בשבת שלה', וסיום הזמן הוא ב'קריאת הציבור' (ולא ב'מנחה של שבת'). אח"כ פירט הריא"ז מהו 'בשבת שלה' ונקט שהוא במשך כל השבוע (וכבר הבאנו שנראה שזו גם דעת שבלי הלקט סי' מב ותניא רבתי סי' ו, שסיום זמן שמו"ת הוא בקריאת התורה בשבת, וכן ראיתי בתלמידי ר' יונה ברכות דף ד ע"ב מדפי הרי"ף: "ישלים פרשיותיו עם הציבור – כלומר שקודם שיקראו הציבור הפרשה בביהכ"נ יקרא אותה בביתו, בין בשבת עצמו בבקר בין בכל אותו שבוע", וכן בריטב"א ברכות ח ע"א, ובמשנ"ב רפה סק"ט כתב שטוב להחמיר כשיטתם[ג]. ונראה שכך נקטו גם הסוברים שטעם חובת שמו"ת הוא כהכנה לקריאה בתורה - מנורת המאור לר"י אבוהב הראשון נר שלישי כלל ג חלק ו פרק ב, וכן הוא בהגהות הגרא"מ מפינסק לברכות ח ע"ב, ובתרוה"ד שו"ת סי' כג ביאר שכך גם שיטת הר' חננאל, וכעי"ז בתשובות בעלי התוס' מהד' נ"י תשי"ד סי' טז עמ' 65. לעומת זאת, לפי הטעמים האחרים שהובאו בראשונים למצות קריאת שמו"ת - תרוה"ד שם בשם ר' שמחה, ובר"י מלוניל ברכות ח ע"ב, ובהקדמה לספר החינוך, ובלבוש ריש סי' רפה, ועוד - מסתבר שאין ענין לסיימה דוקא לפני הקריאה בציבור).

להלן אות ה' נביא שהמנהג הנזכר בראשונים רבים היה לקרוא שמו"ת בשבת בבוקר לפני שחרית. הבאנו שם שיש מי שהבין שכוונת הראשונים איננה רק לתאר את המנהג אלא להורות שכך ראוי לנהוג.

שוב מצאתי שהרה"ג ר' דוד לידא[ד] הרבה להביא בספרו מדברי האר"י הקדוש, אך לענייננו הביא את מנהג העולם לקרוא ביום שישי, מנהג שהוא ע"פ האר"י,

ג). הגר"א נבנצל (ירושלים במועדיה, שבת ח"ב, עמ' קצד) כתב שעדיף לקרוא שמו"ת ביום חמישי (לדוגמא) ולסיים לפני הקריאה בתורה בשבת, מאשר לקרוא ביום שישי ולסיים לאחר הקריאה [אף שיסיים לפני סעודה שניה של שבת].

וכתב שעדיף לקרוא בשבת: "נהגו העולם לקרוא בערב שבת שמו"ת... אבל מצוה מן המובחר הוא לקרות שמו"ת ביום השבת בבוקר, וזהו המשלים פרשיותיו עם הציבור. ואם עבר ולא קרא - זמנן עד קודם אכילת שחרית בשבת" (שומר שבת, דיני ערב שבת סי' ט, הובא בבירור הלכה).

הגרש"ז אוירבאך היה "מתחיל בליל שבת בביתו ומשלימן לעת קריאת התורה בצפרא דשבתא" (שלמי שבת מאת הרב טוביה פריינד, ירושלים ה'תשע"ז, פרק עה עמ' שפט, וספר חכו ממתקים עמ' קעה). מסתבר שהקפיד לסיים את הקריאה בשבת בבוקר, בגלל המקורות שהבאנו לעיל, וכנראה נקט שדי 'להשלים' ולסיים את הקריאה אז, ואין צורך לקרוא את כל הפרשה באותה השעה. אמנם ניתן להציע הסברים אחרים (לדוגמא: מכיון שלא היה לו די זמן בשבת בבוקר כדי לסיים בנחת את כל הפרשה, ומכיון שמדובר בחומרא, לכן הסתפק בהשלמת הפרשה בבוקר. ייתכן שקוצר הזמן הוא גם הגורם לכך שהתחיל את הפרשה בליל שבת ולא בשישי, אף שמסתבר יותר שנהג כך משום שהעדיף שכל הקריאה תתבצע במהלך השבת).

◆

ד.

הבנת רוב הראשונים בדברי ר' יהודה הנשיא

ראשונים רבים מזכירים בשם הירושלמי[ד] שרבי ציווה את בניו לסיים את הפרשה לפני סעודה שניה, אך רובם ככולם הבינו שאין כאן הגדרה אימתי יש לקרוא שמו"ת אלא זה הוא הידור העוסק בדיני סעודת שבת, ולפיו יש לסעוד רק לאחר שקרא שמו"ת (והוא מחשש שמא יימשך בסעודתו וישכח מלקרוא שמו"ת – או"ז ח"א סי' יב, וכן משמע מנוסח הירושלמי שבשבלי הלקט ובתניא רבתי, שהוא משום 'יראת חטא',

ד). נפטר בשנת ה'תנז (בגיל 65 לערך). היה בנו של הג"ר אריה לייב אבד"ק זוואלין. למד אצל דודו בעל באר הגולה, וכן אצל הגאון המפורסם ר' העשיל מקראקא. שימש כאב"ד בלידא בפלך וילנא, באוסטרוג, במגנצא, ובשנים ה'ת"מ-תמד שימש אב"ד האשכנזים באמשטרדם. מחבר חלקי אבנים על פירוש רש"י לתורה, דברי דוד במוסר, עיר מקלטעל תרי"ג מצוות, סוד השם ושרביט הזהב על ענייני מילה, עיר דוד, שומר שבת, באר מים חיים על השו"ע (לא נדפס), דובב שפתי ישנים על המשניות (לא נדפס), ועוד. גדולי הדור הסכימו על ספריו, ובעל עבודת הגרשוני כתב בהסכמה על ספרו עיר דוד: "אתמחי גברא שהוא יחיד מומחה לרבים... וחכמתו בחוץ תרונה... הראה ידו החזקה בנסתרות ובכתבי האר"י ז"ל", עי"ש עוד משבחיו. גדולים רבים יצאו להגנתו כאשר היו מי שיצאו כנגדו. על תולדותיו ראה 'תולדות הגאון ר' דוד לידא זלל"ה' (מאת אברהם אייזנר, ברסלוי תרח"צ).

וכ"כ בלקט יושר ח"א, עמ' 54, מהד' מכון ירושלים עמ' קטו אות ה'. ובשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' מ', כתב, שהטעם הוא משום זריזין מקדימין למצוות, וראה עוד טעם בא"א מבוטשאטש וטעם נוסף בעטרת צבי סק"ה, הובאו כולם בספר קריאת שמו"ת והלכותיה, ולפי כל הטעמים אין ענין לקרותה דווקא בשבת, ושו"ר טעם נוסף בשו"ת עשה לך רב ח"ד סי' לח, עי"ש). **גם מי שקרא שמו"ת במהלך ימות השבוע קיים את ההידור, שהרי סעד רק לאחר שקיים את המצוה לקרוא שמו"ת** (הערנו לעיל שמלשון הירושלמי הנ"ל משמע שדברי רבי לבניו הם ל'מצוה מן המובחר', וכך נקטו רוב הראשונים, אולם יש מהם שהבינו שמדובר בחובה, כגון כלבו סי' לז, ארחות חיים הל' שמו"ת ורקנאטי סי' לד).

ה.

המנהג לקרוא בשבת

ראשונים רבים כתבו שהמנהג בימיהם היה לקרוא בשבת (בספר העיתים סי' קעד כתב שנהגו בכמה מקומות לקרוא אחרי שחרית לפני קריאת התורה, וכתב שהמנהג לקרוא בבית לפני שחרית אינו טוב כיון שהדבר גורם להפסיד זמן ק"ש, והביא בשם רע"ג שקוראים אחר שחרית לפני הקריאה, וכן משמע בסדר רע"ג. במחזור ויטרי סי' קיז מובא שקוראים 'בשחרית של שבת', ומשמע מסדר הדברים שקראו לפני שחרית. בספר האורה לרש"י סי' נו מובא שהיו קוראים אחר שחרית לפני הקריאה. בספר המנהיג הל' שבת סי' ל' עמ' קנח נאמר: "ומנהג צרפת [וי"ג: ספרד] ופרובנצא בשחרית בשבת לפני ביהכ"נ להשלים פרשת היום שמו"ת... ויש מקדימים בערב שבת". בכלבו סי' לז ובארחות חיים הל' שמו"ת הביאו: "בשבת בשחרית נהגו להשכים ולסדר כל אחד סדר השבוע בביתו שמו"ת... וכתב ה"ר מאיר מי שלא חזר הסדר שמו"ת קודם שבת או בשבת עצמה יכול לחזרה בשבת עד יום רביעי, ואינו קרוי עבר זמנו... אמנם מ"מ צריך לחזרה קודם אכילה, כדאיתא בירושלמי שלשה דברים ציווה רבי את בניו אל תאכלו ביום השבת עד שתחזרו כל הפרשה". ברור מלשונם שהקריאה לפני שחרית אינה אלא תיאור המנהג בפועל, וכך גם מוכרח ממה שהביאו אח"כ מדברי מהר"ם שניתן לקרוא לכתחילה "קודם שבת" ולא כתבו שמהר"ם חלק בזה. מה שכתבו הכלבו והארחות חיים בשם

ה). ענין זה הובא בראשונים בשם המכילתא (לפרשת בא, על הפסוק 'והיה כי יאמרו אליכם בניכם' - שבה"ל, תניא רבתי, מרדכי, ב"י) או הירושלמי (כלבו וארחות חיים ורשב"ץ) או המדרש (או"ז, תוס', תוספות ר"י שירליאון, רא"ש) או הפסיקתא (ויטרי כת"י אוקספורד), אך בגרסאות שלפנינו הוא אינו מופיע במקורות אלו. מדרש זה מובא בחופת אליהו שבסוף ספר ראשית חכמה ריש שער ששה, והוא באוצר המדרשים דף קסג מחופת אליהו, ובדף תקה מפרקי רבנו הקדוש (רוב הפרטים הנ"ל הם ע"פ הרב ירוחם רוזנפלד).

הירושלמי נראה שאין כוונתם שיש לקרוא דוקא בשבת בבוקר 'קודם אכילה', שהרי כאמור ממהר"ם לא משמע כך, אלא כוונתם שיש לסעוד רק אם כבר קיים את הקריאה, ומשמע מלשונם שאין זה ל'מצוה מן המובחר' אלא שכך 'צריך' מעיקר הדין. בר' יונה ברכות דף ד ע"ב מדפי הרי"ף: "יקרא אותה בביתו בין בשבת עצמו בבוקר בין בכל אותו שבוע", וכנראה רמז למנהג שהיה בימיו). **מלשון הראשונים הללו נראה שהם רק מתארים את המנהג ולא מורים כיצד יש לנהוג** (וכבר הערנו שכך נראה להוכיח מהכלבו וארחות חיים, ונראה להוכיח כך גם מהאו"ז הל' שבת סי' מ"ב, שהביא את המנהג לקרוא בשבת לפני התפילה, אך בהמשך דבריו כתב שניתן לקרוא גם לאחר מוסף לפני הסעודה[ו], ובהלכות ברכות סי' יב כתב שניתן לקרוא מיום ראשון. כך גם משמע לענ"ד מלשון הרשב"ץ לברכות[ז]), **וכך נראה שסברו**

ו). האו"ז הביא בהמשך את דברי רבי לבניו, וסיים: "משמע קודם אכילה יש לו להשלימה, הלכך יש לו להשלימה קודם בית הכנסת". נראה אם כן שלשיטתו אין ענין לקרוא דווקא לפני שחרית, ובאו"ז ח"א הל' ק"ש יב כתב שרבי הזהיר את בניו לקרוא שמו"ת לפני הסעודה שמא ימשך בסעודתו. משום כך לא הבנתי את דברי המשנ"ב (רפה, סק"ט) המביא את דברי ר' יונה שנקט שיש לסיים שמו"ת לפני הקריאה בתורה, וצירף אליו את דברי האו"ז. וצ"ע(כעין הקושי בדברי המשנ"ב כך גם הקשנו לעיל על דברי שבלי הלקט, וכעי"ז נקשה להלן על דברי הלקט יושר שנביא להלן, ושם הבאנו שסתירה מעין זו קיימת גם בערוה"ש).

ז). הרשב"ץ שם הביא שתי דעות לגבי התחלת הזמן - מיום ראשון או מיום רביעי, ואח"כ כתב "ויש שנהגו להשלימה ביום שבת בשחרית קודם שילכו לביהכ"נ, וכן נמצא בירושלמי שצוה רבי את בניו לא תאכלו בשבת עד שתגמרו כל הפרשה. וזהו מנהג צרפת ופרובינצא", ואח"כ הביא כמה דעות לגבי סוף זמנה: דעת ר"י "שאם השלימה אחר אכילה יצא", ודעת מהר"ם, שיכול בדיעבד עד יום שלישי. נראה שמה שהביא את דברי רבי לבניו הוא לגבי סוף הזמן, ולפי"ז רבי צווה רק שלא יסעד אם לא קרא (שהרי כתב בהמשך: "ואם השלימה אחר אכילה..." וגם "ואנו מנהגינו כמאן דאמר מיום רביעי ואילך עד קודם סעודת שבת"). מכיון שכך, גם מנהג צרפת ופרובינצא שהביא אינו משום שלדעתם ראוי לקרוא דוקא בזמן זה, אלא מפני שרצו לסעוד רק לאחר שקראו שמו"ת. ראה גם ראב"ן (סי' פח) שנקט שקריאה 'עם הציבור' פירושה ממש בזמן בו קוראים בתורה בשבת בביהכ"נ, ולדעתו החובה לקרוא שמו"ת היא דווקא לאדם שאינו יכול להגיע בשבת לביהכ"נ ולשמוע את הקריאה. ראב"ן מוסיף שלמרות שלפי דבריו הציבור שמגיע לביהכ"נ פטורים מקריאת שמו"ת, מכל מקום נהגו שהציבור שהגיע לביהכ"נ קרא שמו"ת "בבוקר בשבת", והסביר הראב"ן שהטעם הוא שמא בזמן הקריאה לא יכוונו דעתם לשמוע את בעל הקורא. יוצא שלפי שיטתו המיוחדת של הראב"ן המנהג לקרוא בשבת לפני התפילה אינו מפני שיש ענין לקרוא דווקא באותה השעה. הראב"ן מוסיף: "ואם כמו שפירשו רבותי (ייתכן שכוונתו לרש"י) דבקריאת הפרשה בבוקר בשבת מיירי כמו שאנו רגילים (אם כך קשה) לימא 'לעולם יקרא אדם הפרשה בשבת שנים מקרא' וכו'. 'עם הציבור' למה לי?!". שתי אפשרויות יש בביאור קושייתו: א. פשוט היה לראב"ן ש'עם הציבור' אינו יכול להיות 'בשבת בבוקר' דווקא. לכן אם נפרש ש'עם הציבור' איננו בזמן שבו הציבור קורא את הפרשה, ממילא הפירוש הוא בהכרח ביום שבו הציבור קורא את הפרשה. ממילא עדיף היה לכתוב 'יקרא אדם הפרשה בשבת' ותו לא. ב. לפי הראב"ן 'עם הציבור' כוונתו שהאדם צריך

הבית יוסף והב"ח ועוד ראשונים ואחרונים (שהרי הב"י והב"ח, וכמותם עוד ראשונים ואחרונים, הביאו את דברי הכלבו, אך לא הביאו שלפי שיטתו יש לקרוא דווקא בשבת, ומכאן שסברו שהכלבו רק תיאר את המנהג בימיו).

הלבוש כתב שניתן לקרוא שמו"ת מיום ראשון, ועל זה העיר הא"ר (רפה, סק"ו) ש"הכלבו (סי' לז) והרקח (סי' נג) ושאר פוסקים כתבו דוקא בשחרית קודם הליכה לביהכ"נ". הרי שהא"ר הבין שהראשונים הנ"ל לא רק ציינו את המנהג בימיהם אלא סברו שראוי לקרוא שמו"ת דווקא אז. לא מצאתי חבר להבנת הא"ר, ולא זכיתי להבין כיצד הכניס כך בלשון הכלבו, ודבריו מחודשים כנ"ל (שו"ר שבבני ציון לגרב"צ לכטמאן הקשה כעי"ז על הא"ר).

[לדעת הראשונים, כפי שהבינם בא"ר, יש להבין כיצד רבי הורה לבניו שיקראו שמו"ת לפני סעודת השבת? ייתכן לומר שלדעתם גם אחרי שחרית הוא זמן ראוי, ולמונח 'עם הציבור' יש כמה פירושים נכונים. ייתכן לומר שהראשונים הללו הבינו שבזמן רבי סעדו מיד לאחר התפילה, ולכן כשרבי אמר 'לפני הסעודה' כוונתו הייתה 'לפני התפילה'. או שמא להיפך – בזמן רבי לא סעדו מיד לאחר התפילה אך כך נהגו בזמן הכלבו, ולכן הכלבו לא כתב שיש להשלים את הפרשה לפני הסעודה אלא כתב להשלימה לפני התפילה (ראה גם באו"ז שבת סי' מב: "קודם אכילה יש לו להשלימה, הלכך יש לו להשלימה קודם בית הכנסת"). לענ"ד שני הפירושים האחרונים דחוקים מאוד].

ו.

המחלוקת בהבנת דברי הטור

הטור כתב ש"מיום ראשון ואילך חשוב עם הציבור... ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת".

הבנת הב"י בדעת הטור: הב"י כתב שלדעת הטור גם אם "הקדימו וקראוה קודם השבת" הרי זה "בכלל מצוה מן המובחר", כל עוד אכילתו איננה לפני סיום

להצטרף את הציבור הקוראים בביהכ"נ באותה שעה. אולם לפי רבותיו 'עם הציבור' הוא רק הגדרת זמן, ולכן עדיף היה לנסח זאת באופן פשוט 'יקרא אדם הפרשה בשבת' [מסתבר שרבותיו של הראב"ן ישיבו ש'עם הציבור' אינו רק הגדרת זמן, אלא יש כאן ביטוי לכך שטעם הקריאה הוא כדי שכל אדם יצטרף למצווה הציבורית לקרוא את הפרשה].

הקריאה. לדבריו, הטור הבין את דברי ר' יהודה הנשיא כפי ההבנה המקובלת שהבאנו לעיל[ח].

הבנת הב"ח בדעת הטור: הב"ח (ס"ק ב) כתב שמדברי הטור משמע "דלאחר האכילה אינו מצוה מן המובחר, אבל בערב שבת נמי הוי מצוה מן המובחר", ונראה שנקט שלדעת הטור רק בשבת או בערב שבת הוא מצוה מן המובחר[ט].

הבנת ערוה"ש בדעת הטור: בערוה"ש (סק"ט) כתב שלפי הטור אף ביום שישי אינו מצוה מן המובחר אלא רק בשבת (וצ"ע, שהרי לפני כן הביא ערוה"ש שטעמו של רבי הוא כדי שלא יגרר באכילתו, וזהו הטעם המובא באו"ז ח"א סי' יב ועוד ראשונים, ובפשטות לפי טעם זה אין ענין לקרוא שמו"ת דווקא בשבת לפני הסעודה, אלא הענין הוא לאכול רק לאחר ביצוע מצוות הקריאה, שיכולה להיעשות בכל משך השבת או אף השבוע. וראה סתירה דומה בדברי הלקט יושר שנביא להלן, שאף הוא ביאר את דברי הטור כמו ערוה"ש, ושם הבאנו שסתירה זו קיימת גם בשבלי הלקט ומשנ"ב. ניתן לתרץ בדוחק שערוה"ש הבין שהטור סבר שמצוה מן המובחר לקרוא בשבת משום שזהו 'עם הציבור', אלא שעליו לסיים לפני הסעודה בגלל דברי רבי לבניו).

◆

ז.

דעת הב"י בשם הגה"מ

הב"י כתב שלדעת הטור גם אם "הקדימו וקראוה קודם השבת" הרי זה "בכלל מצוה מן המובחר" כל עוד אכילתו איננה לפני סיום הקריאה. לדבריו, הטור הבין את דברי ר' יהודה הנשיא כפי ההבנה המקובלת שהבאנו לעיל. הב"י ממשיך מיד

ח). נוסיף שהרב ניסן זק"ש (בהערותיו על תוספות ר"י שירליאון, הערה 591) טען שכל הראשונים שנקטו בלשון 'וזמן השלמה [כתוב במדרש ג' דברים צוה רבנו את בניו...]' - הלא הם ר"י שירליאון, או"ז, סמ"ג, הגה"מ, ואחד מכתבי היד בתוס' - סברו כולם שעיקר זמן ההשלמה הוא בשבת דווקא, וכתב שהב"י והב"ח נקטו שלפי הראשונים הללו ניתן לקרוא כבר מתחילת השבוע, והוא מצוה מן המובחר, ולדעתו הטעתה את הב"י והב"ח טעות סופר בתוספות הנדפסים (בהם נדפס 'וזהו השלמה' במקום 'וזמן השלמה'), ולענ"ד לא נראה כדבריו (הן מצד דיוק הלשון, והן מצד שמצאנו באו"ז, לדוגמא, שנקט במפורש שניתן מיום ראשון, ושדברי רבי לבניו הם רק מחשש שיגרר).

ט). אמנם ייתכן לומר אחרת, שהב"ח נקט 'ערב שבת' וכוונתו שהוא הדין לכל ימות השבוע. ונראה יותר כביאור הראשון, וכן נראה מהמשך דברי הב"ח: "אבל במרדכי משמע דבערב שבת **וכל שכן** מקודם אינו מצוה מן המובחר", הרי שלדעתו לערב שבת יש מעלה על פני שאר ימות השבוע.

וכותב: "ומדברי ההגהות (הגה"מ תפילה יג, כה, אות ש') נראה קצת דדוקא בשבת קודם אכילה הוא דהוי מצוה מן המובחר ולא קודם לכן". כלומר – משמע קצת מההגה"מ שכוונת רבי היתה שיש ענין לקרוא שמו"ת דווקא בשבת, ודווקא בזמן הסמוך לסעודה השניה לפניה (וראה כאן בהערה בענין דעת החזו"א[י]).

ולא זכיתי להבין מדוע 'נראה קצת' כך מההג"מ (ושו"ר שגם בבני ציון לגרב"צ לכטמאן הקשה כעי"ז), ולכאורה מלשון ההג"מ נשמע איפכא, שכל השבוע הוא מן המובחר ובלבד שיסיים לפני הסעודה, שהרי הרמב"ם כתב שיקרא שמו"ת "בכל שבוע ושבוע" ועל זה כתב בהגה"מ: "וכן פירש ר"י שכל השבוע הוי [משלים] עם הציבור, וזמן השלמה מכיון שהתחילו לקרות הפרשה בשבת במנחה, ולא דמי להא דאמרינן בעלמא מרביעי ואילך 'קמי שבתא' וכו' (עד כאן דברי ר"י), וק"ל. ולפיכך כתב באור זרוע שמלמדי תינוקות וכיוצא בהן אין צריכין לחזור ולקרות בשבת, שהרי השלימו בשעה ראויה להשלים. וזמן השלמה קודם אכילה בשבת, כדאיתא במדרש שזה אחד משלשה דברים שצוה רבי את בניו להשלים קודם אכילה. אכן בדיעבד אם לא השלים קודם אכילה יכול להשלים עד רביעי בשבת, כך מצאתי בשם מורי (המהר"ם מרוטנבורג) רבנו זצ"ל".

אולי הב"י דייק זאת מכך שבהג"מ כתב שרבי צווה את בניו "להשלים קודם אכילה" בלשון חיובית, ושינה מלשון הירושלמי, שנקט לשון הימנעות "אל תאכלו בשבת עד שתקראו הפרשה". לפי הבנה זאת, אולי כוונת הב"י היא לומר שניתן לומר כך גם בדעת הטור, שהרי אף הטור נקט כלשון ההג"מ וכתב בלשון חיובית "ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל".

נעיר כי לפי מה שבדקתי כמעט כל הראשונים נקטו לשון הימנעות (תוס', ר"י שירליאון, רא"ש, נימוק"י, סמ"ג עשין יט, כלבו סי' לז, שבלי הלקט עה, תניא רבתי טז, אור

י). בארחות רבינו (ח"א, מהדורה ישנה עמ' קכד) מובא ש"שמע ממקור מהימן" שהחזו"א, שהיה קורא שמו"ת במשך השבוע כולו, היה מקפיד להותיר את סיום הפרשה על מנת לקוראה בשבת לאחר התפילה לפני הסעודה "ואמר טעמו שכתוב שצריך לסיים שמו"ת לאחר הציבור, והיינו לאחר שהציבור קרא את פרשת השבוע", ע"כ. לא ידעתי היכן "כתוב שצריך לסיים שמו"ת לאחר הציבור", ואולי הבין החזו"א שאזהרת רבי לבניו לקרוא שמו"ת לפני הסעודה כוונתה שיקראו דוקא לאחר התפילה ולפני הסעודה, בדומה להבנת הב"י בדעת ההגה"מ. אלא שלא מסתבר כ"כ שכך נקט החזו"א, שהרי רוב הראשונים לא הבינו כך את דברי רבי, ורבים מהם כתבו במפורש שיקרא לפני התפילה, וכבר הבאנו לעיל (סעיף ה'), שבימי הראשונים נהגו לקרוא שמו"ת לפני שחרית או לפני קריאת התורה.

זרוע ברכות יב, רשב"ץ לברכות) ורק בר' ירוחם (נתיב ב חלק ג) כתב בלשון חיובית: "וצריך לגומרה בשבת קודם אכילה, וכן בירושלמי צוה רבי לבניו, ומ"מ אם לא גמרה קודם אכילה יכול לגומרה אחר אכילה". גם במרדכי נקט לשון חיובית, ואכן להלן נביא שהב"ח סבר שלפי המרדכי יש ענין לקרוא דווקא בשבת.

ניתן לומר שהדיוק של הב"י מדברי ההגה"מ הוא אחר: הב"י דייק זאת מכך שההג"מ כתב ש"בדיעבד אם לא השלים קודם אכילה יכול להשלים עד רביעי בשבת", ולא כתב "בדיעבד אם לא השלים בשבת יכול...", ומשמע שלדעתו העניין לקרוא לפני האכילה אינו כדי להימנע מאכילה לפני קיום המצוה אלא משום שזמן המצוה מסתיים אז (יש להוסיף: קטע זה בהגה"מ הוא בשם רבו המהר"ם מרוטבורג, וכבר הבאנו לעיל שהמהר"ם הסתפק שמא יש לקרוא דווקא בשבת). לפי הבנה זאת, כוונת הב"י היא שהטור לא נקט כדעת ההג"מ, שהרי הטור כתב שיקרא עד מנחה של שבת (וראה גם במה שנביא להלן בדעת הב"ח).

ההסבר השני שהבאנו בדברי הב"י הוא דחוק, שהרי הב"י כתב שזהו רק ל'מצוה מן המובחר', ואם כך עדיין דברי ההגה"מ תמוהים: מדוע אדם שלא הספיק לקיים את ה'מצוה מן המובחר' יקפוץ ישר ל'דיעבד' של קריאה עד יום רביעי?! הרי עליו לנסות לפני כן למהר ולקרוא כל עוד הגיע זמן המנחה, כדי להספיק לפחות את עיקר הדין! יש עוד קשיים על הסבר זה, ולכן נראה להסביר את הב"י כפי ההסבר הראשון שהבאנו [ולפי"ז נראה שמש"כ ההגה"מ "אם לא השלים קודם אכילה יכול להשלים עד רביעי" הוא אכן שיטפת הלשון, וכוונתו לומר "אם לא השלים בשבת", וכלשון תלמיד נוסף של המהר"ם, בתשב"ץ קטן (סי' קפד במהד' מכון ירושלים תשע"א, והוא סי' לו במהדורת שניאורסון): "ואומר (המהר"ם): מי שלא חזר הסדר שמו"ת קודם שבת או בשבת עצמו - יכול לחזור אחר השבת עד יום רביעי בשבת"].

◆

ח.

דעת ה'מדקדקים' שהביא הב"י

הב"י מסיים: "וראיתי המדקדקים שמתחילים לקרותה בע"ש וגומרים אותה בשבת".

מסתבר שמנהג ה'מדקדקים' מבוסס על דברי המגיד אל הב"י הנזכרים במגיד מישרים (משלי כג ו, הובאו במג"א סק"ו): "ואיבעי למשרייתא בערב שבת ולמגמר יתא בשבתא קודם סעודת שחרית" (וכן משמע קצת מלשון הביאו"ה ד"ה 'קודם שיאכל' שדברי הב"י הם ע"פ המגיד מישרים).

כך מסתבר לפרש, אמנם במק"א הערנו שאולי ניתן לומר שכוונת הב"י היא ש'המדקדקים' חששו לדעת ההג"מ, ואף שלפי ההג"מ יש לקרוא את כל הפרשה בשבת, מ"מ 'המדקדקים' הסתפקו רק בהשלמתה בשבת.

אפשר לומר שהמדקדקים הבינו, ואולי גם הב"י הבין כך, שלדעת ההג"מ אין עניין לקרוא את כל הפרשה בשבת אלא רק לסיימה בשבת, ודייקו כך מהלשון 'להשלים' עם הציבור, כלומר לסיים [וכן ניתן אולי להבין מר' ירוחם, שכתב ש"צריך לגומרה בשבת קודם אכילה, וכן בירושלמי צוה רבי לבניו", ובהמשך דבריו בעניינים אחרים הוא נוקט לשון "שיכול לקרותה עד יום רביעי" ולא לשון 'לגומרה" (יש ראשונים נוספים שנקטו לשון 'לגמור', כגון תוס' ורא"ש ונימוק"י וסמ"ג ואו"ז, ורשב"ץ, אך נראה שכוונתם 'לקרוא', וכן מוכח באו"ז)]. עוד ראה לעיל סעיף ז' בהערה שהחזו"א היה מסיים את הקריאה בשבת (וראה בנימוקי יוסף ברכות שכתב "ומדאמרינן לשון 'ישלים' יש מדקדקים שרשאי לקרוא מעט מעט...").

ט.

הפסיקה בשו"ע

בשו"ע מחולק נושא זמן הקריאה לשני סעיפים: בסעיף ג עוסק השו"ע בתחילת הקריאה, ומזכיר רק את הדעה שניתן לקרוא כבר מיום ראשון. בסעיף ד' עוסק השו"ע בסיום הקריאה ומזכיר את הדעות השונות, כשהוא פותח בכך ש"מצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל". מכך נראה שהשו"ע נקט שה'מצוה מן המובחר' אינה נוגעת לנושא תחילת זמן הקריאה אלא רק לכך שיש לסיים את הקריאה לפני הסעודה, ודלא כפי ש'נראה קצת' לב"י מדעת ההג"מ. הב"י הכריע כפי שהבין הטור את דברי ר' יהודה הנשיא (וכן הבינו רוב הראשונים), ולא כפי ש'נראה קצת' שהבין בהגה"מ.

אמנם ראיתי כעת במקור חיים (לבעל החוות יאיר, סימן רפה) שכתב: "מצוה מן המובחר – יותר מבערב שבת, בית יוסף וב"ח (להלן נביא שדעת הב"ח היא שראוי לקרוא דוקא לפני הסעודה), משא"כ דעת האר"י, כמו שכתב בספר הכוונות ובשל"ה ובהגהת מגיד מישרים". הרי שלדעתו השו"ע פסק ע"פ ההג"מ לקרות בדווקא לפני סעודת השבת[יא].

באשל אברהם מבוטשאטש כתב על דברי השו"ע: "קודם שיאכל – אודות צוואת רבנו הקדוש לקרות שמו"ת בכל שבוע קודם אכילה בשבת קודש, נראה שהכוונה בזה אכילת הסעודה דשחרית, שהרי 'עם הציבור' צריך להשלים, והיינו עד זמן קריאת ס"ת הקדושה בשבת שחרית". מלשונו נראה שלפי דברי רבי יש לקרוא שמו"ת דווקא בשבת בבוקר לפני הקריאה בציבור (ולמרות שרבי אמר 'לפני הסעודה' כוונתו 'לפני הקריאה'), שהרי בזה מקיים האדם את הציווי 'להשלים פרשיותיו עם הציבור'. נראה שלדעתו זו כוונת השו"ע. בהמשך הוסיף: "ועל כל פנים הכוונה שלא לאכול קודם השלמתו עם הציבור. ואנו שנוהגים להשלים כל פרשה בערב שבת קודש... הקפידא על אכילה היא גם כן רק על סעודת שחרית דשבת קדש... והנוהגים להשלים שמו"ת בערב שבת קודש טעמם רק מצד הטרדות וחפזון זמן התפילה בשחרית (-של שבת) ונחיצת הסעודה אחר כך, ובלילה אין לקרוא לאור הנר (-ולכן אין אפשרות לקרוא שמו"ת בליל שבת). ומהסדר שבטור ושו"ע בקריאת ס"ת הקדוש בשבת ואח"כ כתוב דיני השלמת הפרשה משמע גם כן כנ"ל דהיינו שגם בבחינת מדת חסידות לכתחילה ראוי להשלים עד סעודת שחרית".

◆

י.

דעת הב"ח בשם המרדכי

הב"ח (סק"ב) הביא שלדעת המרדכי 'עם הציבור' הוא דווקא "בשבת בבוקר וקודם אכילה, דבאותה שעה משלימים הציבור, ומצוה מן המובחר להשלים עם הציבור דוקא לא מלפניו ולא מאחריו", ולדעתו זו כוונת רבי בצוואתו לבניו.

יא). ראה גם בתורת שבת רפה, ד, שייתכן שפירש כך בדעת השו"ע, אך לא נתבררו לי דבריו, ויותר נראה שכוונתו לומר שלפי השו"ע קריאה בשבת לפני הסעודה היא 'מן המובחר' ודלא כמקובלים שרק ביום שישי הוא 'מן המובחר'.

זו לשון המרדכי מסכת מזוזה (סי' תתקסח): "אם חזר הפרשה מיום הראשון יצא, כיון שכבר התחילו הפרשה במנחה מיקרי שפיר 'עם הציבור', ומיהו עיקר המצוה לחזור קודם אכילה בשבת, שהוה ליה משלשה דברים שצוה רבי את בניו חזרו הפרשה קודם אכילה...". לפי"ז כך יש לפרש גם בלשון המרדכי ברכות (סי' יח): "נראה דכל השבוע מכיון שהתחיל לקרות הפרשה דהיינו משבת ממנחה ואילך עד שבת הבאה נקרא 'עם הציבור'... ומצוה להשלימה בשבת קודם אכילה, והכי איתא במדרש שצוה רבנו הקדוש את בניו שלא יאכלו בשבת עד שיחזרו כל הפרשה".

נראה שלפי המרדכי יש שתי רמות של 'עם הציבור' – המובן הפשוט שלפיו יקרא כל השבוע, ויש גם רמה גבוהה יותר, שהיא 'עיקר המצווה', לפיה יקרא 'עם הציבור' ממש, כלומר בשבת לפני הסעודה. [אעיר כי המרדכי, כמו גם ההגה"מ, היו תלמידיו של המהר"ם, שהסתפק בדין זה כמובא לעיל. לפיכך, ייתכן לומר שה'מצוה מן המובחר' לקרוא בשבת היא כדי לצאת מן הספק שעורר המהר"ם. אמנם הסבר זה אינו נראה מלשון המרדכי. זאת ועוד, לדעת מהר"ם אין הבדל מתי יקרא במהלך השבת, ולשיטתו אין ענין לקרוא דווקא לפני הסעודה].

הבנת הא"ר בדעת הב"ח: הלבוש (רפה, ה) כתב ש"יכול לקרוא שמו"ת בשעת קריאת התורה" (אף אם אינו קורא מילה במילה עם הש"ץ), ועל זה העיר בא"ר (סק"ח): "מב"ח סוף סימן זה (סק"ב) משמע שזה מצוה מן המובחר". ייתכן שהא"ר הבין שמש"כ הב"ח 'בשבת בבוקר וקודם אכילה' כוונתו בשעת קריאת התורה. נראה יותר שהא"ר הבין שבתחילה הביא הב"ח את דעת המרדכי שיקרא לפני התפילה, ואח"כ הוסיף הב"ח את דעתו שלו לפיה יש לקרוא ממש עם הש"ץ (וכפירוש זה משמע באליה זוטא רפה, ג). המאמר מרדכי (רפה, סק"ג) והביאו"ה (רפה, ד"ה 'יכול לקרות') דחו את דברי הא"ר, וכתבו שההבנה בב"ח איננה כדברי הא"ר, אלא כוונת הב"ח היא שיקרא בשבת בבוקר לפני הסעודה (להלן הבאנו שהמאמר מרדכי והביאו"ה הבינו שכוונת הא"ר היא לקריאת שמו"ת מבלי לעקוב אחרי הש"ץ, אולם הערנו שייתכן שהא"ר התכוון לקריאת שמו"ת מילה במילה עם הש"ץ. עוד ראה בבני ציון לגרב"צ לכטמאן, שהקשה על הבנת הב"ח בדעת המרדכי, ולהבנתו המרדכי כלל לא סבר שראוי לקרוא דוקא בשבת).

◆

יא.

דעת הלקט יושר

בלקט יושר (הלכות יום השבת, עמ' 54, מהד' מכון ירושלים עמ' קטו אות ה') כתב שניתן לקרוא שמו"ת במשך כל השבוע "אבל מסתמא סמוך לשבת או בשבת גופיה קודם אכילה – עדיף טפי, וכן מצאתי באו"ח סי' רצב (אצלנו בטור הוא בסימן רפה) וזה לשונו: 'מצוה מן המובחר שישלים אותה קודם אכילה' וכו' עי"ש. וכן ראיתי בתוס' דברכות, משום שמא יאכל הרבה והיה מתעצל במצוה". עד כאן.

ודבריו צ"ע, שהרי בראשית דבריו משמע שיש מצוה מן המובחר לקרוא דוקא בשבת לפני האכילה (או סמוך לשבת, בדומה לדברי המהר"ם), וזה פירוש דברי רבי לבניו, אולם בהמשך הביא הלקט יושר שהטעם הוא כדי שלא יימשך באכילה, ולפי טעם זה גם מי שקורא במהלך השבוע מקיים מצוה מן המובחר (ולעיל מצאנו סתירה דומה בדברי שבלי הלקט סי' עה, ובדברי ערוה"ש סק"ט, ובדברי משנ"ב סק"ט בדעת האו"ז). שמא יש לתרץ שלדעתו רצוי לקרוא בשבת, שהרי זוהי קריאה 'עם הציבור', ומדברי רבי לבניו למד שלא כל השבת ראויה לקריאה אלא רק עד לסעודה, וטעם הדבר הוא כדי שלא יימשך בסעודתו ויפסיד את הקריאה (ובהערה כאן עסקנו בדעת החיי אדם[יב]).

יב.

דעת האר"י הקדוש

בשער הכוונות (דף סב ע"א) העיד מהרח"ו על האר"י הקדוש: "היה דוחק עצמו לקרותה ביום שישי... זולת אם אירע לו שום אונס גדול מאוד שאז היה קורא הפרשה שמו"ת אחר סיום תפילת שחרית דיום השבת קודם סעודת השבת, כמו

יב). ראה גם חיי"א (הלכות שבת, כלל ז, ט) שכתב "חייב כל אדם להשלים הפרשיות עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום, ולכתחילה ישלים בערב שבת, ועכ"פ לא יאכל בשבת שחרית עד שהשלים, ואם לא השלים ישלים עד המנחה, ובדיעבד עד יום רביעי...", וכלל לא הזכיר שניתן לקרוא מיום ראשון, ומשמע שקריאה בער"ש היא עיקר החיוב, ואולי נקט שעיקר הזמן הוא בשבת וערב שבת כשיטת מהר"ם (ולקט יושר והב"ח בדעת הטור), או שנקט כמקובלים, וצ"ע.

שצוה רבנו לבניו, ולא כמו אותם הקוראים אותה באמצע תפילת שחרית דשבת". נראה שהבין שדברי רבי לבניו כוונתם בדווקא, שיש ענין לקרוא אחר מוסף לפני סעודת השבת (ולכן התנגד לקריאתה באמצע תפילת שחרית, ומש"כ 'תפילת שחרית' כוונתו כולל מוסף, וכן הנוסח בפרי עץ חיים "אחר התפילה קודם האכילה"), אלא שלפי האר"י זוהי עדיפות שניה למי שלא יכול היה לקרוא ביום שישי.

◆

יג.

דעת הפרישה והא"ר והסמ"ק – מילה במילה עם הש"ץ

לפני שנעסוק בדעות שנוקטות ש'ראוי' לקרוא שמו"ת מילה במילה עם הש"ץ, נקדים ונעיין בשאלה קודמת – האם בכלל 'מותר' לאדם לעסוק בזמן קריאת התורה בעניינים אחרים, ובפרט בקריאת שמו"ת?

◆

א. קריאה במקום אחר מהש"ץ

יש מחלוקת האם מותר לקרוא שמו"ת במהלך קריאת התורה, כאשר האדם קורא במקום אחר בפרשה מהמקום בו אוחז הש"ץ, כגון שהש"ץ קורא את עליית 'ראשון' ובאותו זמן האדם קורא את 'שישי'.

האו"ז ורוב הראשונים התירו זאת, ונימקו זאת בכך שהאדם עוסק באותו ענין שבו הציבור עוסקין (או"ז ח"א הל' ק"ש סי' יא, ושכך היה נוהג ר"י החסיד, והובאו דבריו במרדכי ברכות יט, ובהגה"מ תפילה יב, ז, ובהגהות אשר"י ברכות פ"א סי' ז, ובאגודה ברכות סי' יח, ובתרוה"ד שו"ת סי' כד[יג]; סמ"ק סי' קנה, והביאוהו בכלבו סי' כ' ובארחות חיים הל' קריאת ס"ת אות לג; אולי כך גם בראבי"ה[יד]), וכך פסק השו"ע מעיקר הדין (או"ח קמו, ב,

יג). בעולת תמיד (קמו סק"ט) הבין שר"י החסיד קרא בין גברא לגברא (ולהלן נביא שכ"כ החזו"ע בדעת המקור חיים, ושכן נקט בהגהות האלמוניות על ספר מנהגים לר"א טירנא), אך כבר כתב עליו במאמר מרדכי שדבריו תמוהים, ונפלה לפניו טעות דפוס בדברי השו"ע.

יד). בראבי"ה (ברכות, סי' כא) כתב "...רב ששת מהדר אפי וגריס... והני מילי למי שהשלים פרשיותיו עם הציבור, אבל לאיניש אחריני לא, כדאמרינן במס' סוטה אמר רבא כיון שנפתח ס"ת אסור לדבר אפילו בדבר הלכה...", עי"ש. והמהדיר (הר"ד דבליצקי) העיר שנראה שיש לגרוס "והני מילי למי

שכך הוא מעיקר הדין, וכך סתם בשו"ע רפה, ה, ובמטה יהודה קמו סק"ז כתב שכך נהגו רוב המדקדקים).

אמנם, המהר"ם מרוטנבורג נקט שאין לקרוא שמו"ת במהלך קריאת התורה (הגה"מ שם בשם המהר"ם, וכן בתשב"ץ קטן סי' קפג בשם המהר"ם. אולי זו גם כוונת שבלי הלקט סו"ס לט בשם רבו, ואף שנראה שכוונתו לקריאה בסתם ספר, מ"מ נראה מטעמו שכך יהיה הדין גם לגבי קריאת שמו"ת שלא במקום בו קורא הש"ץ) **והשו"ע חשש מעט לדעתו, וכתב שנכון לכל מדקדק בדבריו לכוון ולשמוע את הקריאה מפי הש"ץ** (שו"ע או"ח קמו, ב, ועי"ש במשנ"ב[טו], ומדברי שו"ת הרדב"ז ח"ח סי' פא ניתן לדייק שהרדב"ז הורה כן לכולם, ולא רק למי ש'מדקדק במעשיו').

רוב האחרונים פסקו כשו"ע[טז], אך יש מהם שחלקו עליו ואסרו את הדבר (פר"ח קמו סק"ב. בספר עמודי שי לרב מנדלבאום עמ' נא-נב ציין שבקיצוש"ע כג, ג השמיט את ההיתר שנזכר בשו"ע, ודייק העמודי שי שזו גם דעת עוד אחרונים). **בזוהר מובא שיש לשתוק במהלך הקריאה וע"פ זה כתב השל"ה שאין לקרוא שמו"ת במהלך הקריאה** (של"ה מסכת שבת נר מצוה אות יג כתב שישתוק וישמע מהש"ץ, וכן כתב השל"ה במסכת תמיד ענין ספר תורה וענין בית הכנסת אות עב, ושם הביא אח"כ את לשון השו"ע. מעניין לציין כי לעומת זאת מצאתי בספרו של 'מקובל גדול' שהתיר את הדבר[יז]) **וכן נהג**

שמשלים", עי"ש בדבריו. לענ"ד יש להעיר שלפי הגהה זו נראה שהראבי"ה סבר שרב ששת קרא שמו"ת בעת הקריאה.

טו). השו"ע כתב: "ולקרות שמו"ת בשעת קריאת התורה שרי, וכל זה איננו ענין לפרשת זכור ופרשת פרה שהם בעשרה מדאוריתא, שצריך לכון ולשמעם מפי הקורא. והנכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכוון דעתו ולשמעם מפי הקורא" [לענ"ד ייתכן שבשלחן עצי שיטים סי' ו' סו"ס ה' הבין ש'כל הפרשיות' פירושו ד' פרשיות שהרי כתב "בפרשת זכור ופרה אסור, ויש להחמיר אף בשאר פרשיות וטוב להחמיר תמיד". דבריו מחודשים, ושאר האחרונים הבינו שכוונת השו"ע היא ל'כל הפרשיות' שבתורה].

טז). אציין שמצאתי ספר שאינו מצוי שנקט אף הוא כך, הלא הוא שלחן לחם הפנים לר"י רקח (הל' שבת סי' רפה, אות יג, עמ' קנא) שהאריך מעט בענין זה, והביא שכן פסק באמת ליעקב למהרי"י אלגאזי (דיני קריאת ספר תורה, הלכות הנהגת הציבור בעת קריאת ס"ת, אות כג).

יז). מצאתי ספר נדיר בשם 'שלחן ערוך'/'ישמח ישראל' שנדפס בשנת ה'שפ"ו ע"י המחבר רבי ישראל שמואל קליפארה מקראקא (בן ר' שלמה רופא הספרדי), מחכמי העיר קראקא בתקופת הב"ח (ראה עליו בהדרום חוברת יח). הישמח ישראל היה "מקובל גדול" כפי שציין החקי חיים בהקדמתו (פירוש חקי חיים על הישמח ישראל, נדפס בשנת ה'ת"ס ע"י המחבר רבי משה יקותיאל, חתנו של המגן אברהם), וכפי שעולה מהקדמת הישמח ישראל לספרו (שם הביא את שאר חיבוריו, ובהם פירוש על התלמוד ועוד ספרים, וחלקם הם על דרך הסוד). למרות כך כתב הישמח ישראל שניתן לקרוא שמו"ת בזמן קריאת התורה (ואף לא הזכיר ש'המדקדק' יחמיר בכך), וזה לשונו (ריש אות ק'): "ועל דרך הקבלה אחד מקרא

הגר"א (מעשה רב אות קלא. דברי הפר"ח, השל"ה והגר"א הובאו במשנ"ב, ואינני יודע האם יש מכך ראיה שהכריע כדעתם). כמובן שכך גם יסברו הדעות שנביא בהמשך שהתנגדו אף לקריאה מילה במילה עם הש"ץ (תורת שבת; יוסף אומץ; וכן נראה מהחיד"א בלדוד אמתו מדברי רי"ל פוחביצר; אולי כך דעת המעורר ישנים).

◆

ב. קריאה מילה במילה עם הש"ץ

המשנ"ב כתב שאם האדם קורא בלחש את הפרשה מילה במילה יחד עם הש"ץ – בזה אין צורך להחמיר (משנ"ב רפה, ס"ק יד[יח]), ונראה שכוונתו לומר שכיון שבמקרה זה אף לדעת המהר"ם אין בעיה, ולכן בזה יפסוק השו"ע שאף ה'מדקדק בדבריו' יכול להקל, ולדעת המשנ"ב אין לחשוש לדברי השל"ה והגר"א, שאסרו אף במקרה שכזה ע"פ הזוהר[יט] (במגן גיבורים אלף המגן קמו, סק"ו כתב ש"אפשר דעם הש"ץ ודאי מותר", ונראה שכוונתו לומר כפי שהסברנו את המשנ"ב[כ]. יש להעיר שלדעת

ואחד תרגום ואחד מקרא, ויכול לקרותו אף בשעת הקריאה, ולא כן בד' פרשיות".

יח). וסמכו על דבריו הלכה למעשה בשו"ת אור לציון ח"ב פרק מז, סעיף יא (שכנראה לא חשש לשיטת השל"ה), ובחזו"ע (שבת ח"א, עמ' שב, וכן ביחוה דעת ח"ב סי' לז). בספר שלמי שבת (הרב טוביה פריינד, ירושלים ה'תשע"ז, פרק עה עמ' שצב, ע"פ ספר חכו ממתקים ח"ב עמ' שס) מובא שכאשר נשאל הגרשז"א לגבי קריאה הפרשה "בהדי הדדי יחד עם הקורא, כדי לצאת י"ח קריאת שמו"ת השיב שאפשר ואפילו לכתחילה".

יט). לענ"ד אין כוונת המשנ"ב לומר שבזה אף השל"ה והגר"א מודים (כפי שראיתי שהבין בספר עמודי שי), אלא כוונתו שבזה אין להחמיר כשיטתם, עיין היטב בדבריו.

כ). כעי"ז חשבתי בתחילה לבאר בדברי החוו"י בספרו מקור חיים קמו, ב, ד"ה 'ולקרות': "ולקרות שנים מקרא ואחד תרגום שרי - וכן עשה מהר"ם", שכוונתו שמהר"ם אמנם התנגד לקריאת שמו"ת בזמן הקריאה בביהכ"נ אך היה קורא עם הש"ץ מילה במילה (וראה במה שנביא להלן בהערה הבאה בשם קיצור ההלכות למקור חיים), אלא שהוא דוחק גדול לפרש כך בדברי המקו"ח, שהרי לא מצאנו כך על מהר"ם שהיה קורא עם הש"ץ. אמנם, כעת עיינתי בהמשך דברי המקו"ח: "וכן עשה מהר"ם, ובלחם חמודות שם פרק קמא דברכות כתב שגם בזה יש חשש ובלבול, ובסדר היום דף נד ע"ב התיר ג"כ, והזהיר מאוד שיכוון מחשבתו מאד שלא תתבלבל עי"ש, גם במטה משה סי' רנ". והמעיין במקורות אלו יראה שכוונתם ללימוד בין גברא לגברא, שבסדר היום דף נג, ע"ב (כצ"ל, והוא בדפוס ונציה שנ"ט) התיר ללמוד בין גברא לגברא, והזהיר שזה בתנאי ש"יכוון להשלים כשיחזור הקורא לקרות, ולא יטרד בלימודו, כי ידחה זה מפני זה, כי גדול כבוד ס"ת במאד מאד", ובלחם חמודות (ברכות פ"א אות לח) כתב שהקורא שמו"ת בין גברא לגברא עלול להתבלבל, כי יהיה באמצע פסוק כאשר בעל הקורא יתחיל, וגם לא יזכור אחרי הקריאה באיזה מקום הפסיק את השמו"ת (ובאות לד הביא שהב"י חשש שהמדבר

השל"ה והמקובלים ראוי לקרוא שמו"ת ביום שישי, ומובן לפיכך מדוע לדעתם בשבת יש להקשיב לקריאת הש"ץ מבלי לקרוא עמו. נראה שדברי השל"ה והגר"א הם ע"פ שיטת הזוהר והמקובלים, שהובאו בכה"ח קמו ס"ק טז וס"ק יח, שנקטו שבקריאה יש לשתוק לגמרי. שו"ר שמהר"ח הכהן, תלמידו של מהרח"ו, כתב בספרו מקור חיים, טור פטדה סי' רפה סק"ה שע"פ הזוהר אין לקרוא עם הש"ץ. להלן נביא שצ"ע מדוע הב"י והמשנ"ב לא חששו לדעת הזוהר, עיין להלן).

בין גברא לגברא ימשך לדבר גם כשימשיכו בקריאה), ואכן כך נהג מהר"ם, כמבואר בהגה"מ תפילה יב, ז, שהיה שותק בזמן הקריאה עד שהגיעו בין גברא לגברא ושם היה לומד. גם במטה משה סי' ר"נ הביא שתי דעות לעניין לימוד בין גברא לגברא (ואף שגם הביא שם שרצוי לקרוא מילה במילה עם הש"ץ, אך לא דיבר במי שרוצה לצאת בזה י"ח שמו"ת). לפיכך, נראה לענ"ד שדברי המקור חיים שייכים לד"ה שלפני כן "בין גברא לגברא - והב"ח כתב דנראה לו להתיר, וכן המנהג" ועל זה הוסיף במקו"ח "וכן עשה מהר"ם..." (או שנאמר שנשמטו במקו"ח המילים "וכן עשה מהר"ם בין גברא לגברא..."). ראה גם במקור חיים שם, בחלק קיצור ההלכות,שכתב: "ולקרות שמו"ת - מש"כ בלחם חמודות ובסדר היום ובמטה משה שצריך להיזהר מאוד מטעות ובלבול" ואז הוסיף "ובספר דרך חיים נתיב ו' סעיף ח' ונתיב י"ח ס"י אסר לקרות שמו"ת בעת קריאת התורה", ולא מצאתי ספר זה, והעירוני שכנראה המקור חיים כתב כך בראשי תיבות (=ד"ח) ופתחו אותן שלא כהוגן, ובאמת כוונת המקו"ח היא לספר דרך חכמה (=קנה חכמה) שנדפס בשנת ה'תמ"ג ע"י המחבר 'המוכיח מפינסק' רי"ל פוחביצר, ושם ראיתי שהתנגד גם לקריאה מילה במילה עם הש"צ: "יזהר לשמוע קריאת התורה מפי החזן מילה במילה, ואל יקרא עמו אפילו תיבה אחת ומכל שכן שלא יפסיק ח"ו בדברים אחרים אפי' בדברי תורה, וזה לשון הזוהר ויקהל... וזה לשון היש"נ (ובספרו דברי חכמים הביא זאת בשם "הגה יש"נ", ומצאתי שכוונתו לדברי ר' יעקב, אחיו של השל"ה הק', בהגהתו על ספר יש נוחלים לאביו ר' אברהם הלוי, פרק חמישי): "אותן הקוראים בחומשין ואינן שומעין מפי הש"ץ הקורא בספר תורת ה'... ואם אין שומע מפי הש"ץ מלה במלה לא יצא ידי חובתו, ואם כן הקורא בחומש ואוטם אזנו משמוע תורה שבכתב מפי הש"ץ אפילו מלה ואות אחת לא יצא ידי חובת הקריאה כלל, ומה גם אם קולם ברמה נשמע לאחרים אז הם חוטאים ומחטיאים, שהם מונעין ומבלבלים אחרים לשמוע הקריאה מפי הש"ץ, וגדולה מזה דאי ליכא תשעה השותקין ושומעין מפי הש"ץ הקריאה מלה במלה לא יצא ולא מקרי ציבור ועשרה כלל וכאילו לא קרא בתורה בציבור ואז גם הברכות שבירכו כל העולם הם ברכה לבטלה..." (עד כאן לשון הדרך חכמה בנתיב ו', ובנתיב יח לא כתב אלא להימנע מקריאת שמו"ת בעת חזרת הש"ץ, ואת סיום דבריו בנתיב ו' הביא גם בספרו דברי חכמים ח"ב, הנקרא מקור חכמה, על או"ח סי' קמו, ושם בדברי חכמים התיר בפירוש כשקורא בין גברא לגברא). מכיון שהדרך חכמה לא העיר כלום לגבי קריאה בין גברא לגברא, לכן נראה שכוונת המקו"ח היא כך: "ולקרות שמו"ת –צ"ל: בין גברא לגברא מותר, וראה) מש"כ בלחם חמודות ובסדר היום ובמטה משה שצריך להיזהר מאוד מטעות ובלבול (עד כאן בענין 'בין גברא לגברא'), ובספר דרך חיים נתיב ו' סעיף ח' ונתיב י"ח ס"י אסר לקרות שמו"ת בעת קריאת התורה (אף שקורא מילה במילה עם הש"ץ)". שו"ר שבחזו"ע (שבת ח"א עמ' שי) ביאר שהמקור חיים סבר שהיתרו

כמה אחרונים אף כתבו שמומלץ לקרוא בלחש עם בעל הקורא (אף אם כבר השלים לקרוא 'שנים מקרא'), **שהרי ע"י כך יכוון לבו טוב יותר לקריאת הש"ץ, ונראה שכך הכריע במשנ"ב** (מטה משה סי' רנ; שלחן עצי שיטים סי' ו סו"ס ה; בדברי חמודות ברכות פ"א אות לט הביא שכך מנהג העולם, כדי שוודאי יצאו ידי חובת הקריאה, שהרי בקריאה בפיו יוצא אף אם לא כיוון לבו, וגם משום שקריאה חשובה משמיעה; בשעה"צ קמו יז כתב שכך דעת הלבוש רפה ה, וצ"ע[כא],וכך נראה שנקט לעיקר במשנ"ב רפה, ס"ק יד, ובמשנ"ב קמו ס"ק טו[כב]. ראה גם קיצור ההלכות למקור חיים[כג]. נראה לענ"ד שכך יש להסיק גם מדברי שו"ת הרדב"ז ח"ח סי' פא, ומשמע קצת מדבריו שכך היה המנהג, וטעמו משום שיש ענין לבטא בשפתיים ולשתף את כל האיברים בקריאה, וגם עי"ז יוכלו לתקן את הש"ץ אם יטעה. בארחות רבנו ח"א מהד' ישנה עמ' קכג הביא שהסטייפלר נהג לקרוא בלחש עם הש"ץ ולצאת בזה י"ח

של השו"ע לקרוא שמו"ת בזמן הקריאה מוסב על קריאה בין גברא לגברא, ולכן כתב המקו"ח שכן עשה מהר"ם. לענ"ד קשה מאוד לומר כך בדעת השו"ע, שהרי מדבריו בב"י מתבאר שלא לזה כוונתו, ולכן קשה מאוד לומר שכך הבין המקו"ח בדעת השו"ע. אמנם שו"ר שבהגהות (שמחברם אינו ידוע) על ספר מנהגים לר' אייזיק טירנא (שחרית של שבת, אות מא, מהד' מ"י עמ' כג, והגר"ע יוסף הביאו) אכן כתב כך במפורש: "טוב להשלים פרשיותיו עם הציבור בין גברא לגברא אם יוכל, וכ"כ האו"ז שכן ראה מר"י החסיד רבו ומרבו הר"א אברהם. וסמ"ק התיר להשלים אפילו בשעת קריאת התורה... והגה"מ פליג". לדבריו, דברי הסמ"ק אינם כדברי האו"ז, והדברים מחודשים ביותר. עוד מצאתי שגם בעולת תמיד (סי' קמו סק"ט) הבין שר"י החסיד קרא בין גברא לגברא, אך כבר כתב עליו במאמר מרדכי שדבריו תמוהים, ושנפלה לפניו טעות דפוס בדברי השו"ע.

כא). ולהלן בהערה עסקנו בדעת הלבוש, וכתבנו שלכאורה אין ראיה מדבריו, ואף לפי הבנת שעה"צ הלבוש רק סובר שהדבר 'מותר' אך לא ש'כדאי' לעשות כך, וצ"ע.

כב). ובשו"ת משנת יוסף (לגר"י ליברמן, ח"ו סי' פב אות א) דייק מלשון המשנ"ב שראוי לעשות כמטה משה, כדי שיכון טוב יותר לקריאת הש"ץ, אך כל זה רק מצד דיני הקריאה, אולם מצד דיני שמו"ת לכתחילה לא כדאי שיצא בזה ידי חובת 'אחד מקרא' (אלא יקרא שמו"ת לפני או אחרי קריאת הש"ץ). המשנ"ב אמנם סובר ש'ניתן' לצאת בזה י"ח 'אחד מקרא' אך אינו סובר שזה 'ראוי' לכתחילה. בבירור הלכה (לרב זילבר, או"ח ח"ב סי' קמו) כתב שהמשנ"ב איננו מכריע כמטה משה (ולא הבנתי מנין הסיק כך, לבד מראייתו מהמשנ"ב רפד ס"ק יא, עי"ש).

כג). במקור חיים (לבעל החוות יאיר, סי' קמו, ב, בחלק קיצור ההלכות ד"ה "מ"ש תהר"י") כתב: "מ"ש תהר"י היתר רב ששת (שהיה גורס בשעת קריאת התורה) מפני שהיה סגי נהור ופטור מקריאת ס"ת משום 'דברים שבעל פה וכו' (אי אתה רשאי לאומרם בכתב), וכן להיפך (דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם על פה), לא נהירא, דאדרבא –יש קפידא טפי לדידיה בשמיעה. ואני כחרש לא אשמע נהגתי לעבור שמו"ת מטעם זה, דא"א לי לשמוע להבין חיתוך מלות קול הקורא". נראה שכוונת המקו"ח לומר שכיון שהוא עצמו היה כבד שמיעה ולא שמע היטב את קול הקורא לכן נהג לומר שמו"ת בזמן הקריאה בציבור, כדי שלא יהיה זה בגדר 'דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה'. אמנם ניתן להסביר אחרת את דבריו ואכמ"ל.

אחד מקרא). אמנם יש שסברו שאין לקרוא שמו"ת במהלך הקריאה, אף אם קורא מילה במילה עם הש"ץ (תורת שבת רפה, סק"ו; וכן נראה לענ"ד שסבר החיד"א בלדוד אמתח, כג) וגם השל"ה והגר"א התנגדו לכך (של"ה מסכת שבת שם, והוסיף ש'עם הציבור' אין כוונתו לקרוא עם הש"ץ אלא הכוונה שיכול לקרוא במשך כל השבוע, וכן כתב במסכת תמיד שם והביא אח"כ את לשון השו"ע; ביוסף אומץ לר' יוסף יוזפא האן סי' תקנט כתב לקרוא שמו"ת ביום שישי, ואח"כ כתב שלא יקרא עם הש"ץ "דאז צריך לשתוק מבלי קריאה, ובקל יחשוב מחשבות חוץ בקריאת פסוק אחד או מלה אחת לפחות ואינו יוצא בה ידי קריאה", ולענ"ד נראה יותר שכוונתו כשל"ה, אלא שהוא הוסיף שלא יכול האדם לסמוך על שמיעתו בלבד, מכיוון שהוא יפסיד מילה אחת לפחות; מעשה רב אות קלא; נראה שכך גם דעת רי"ל פוחביצר בספרו דעת חכמה נתיב ו' סעיף ח'; ראה פסקי תשובות קמו הערה 17 שכן נהגו המגיד מקוזניץ והחזו"א ו"הרבה מגדולי הדורות"; אולי זו גם דעת הגר"מ פרידמן במעורר ישנים אות קח; בשערי אפרים שער ד' סי"ב משמע שכשמוציא בפיו יוצא אף ידי חובת המדקדקים הנזכרת בשו"ע, ומ"מ כתב אח"כ שיותר נכון לשתוק בשעת הקריאה, ומסתבר שכוונתו בכך היא כדי לחשוש לדעת המקובלים).

הסבר אחר בהבנת המקורות: ניתוח המקורות שהובא לעיל הוא על פי שיטת המשנ"ב (והבאנו שכן משמע במגן גבורים ושערי אפרים, ולענ"ד נראה שכך סבר גם בשלחן עצי שיטים לבעל מרכבת המשנה[כד]). אולם לענ"ד ייתכן להציע ביאור שונה בדברי הראשונים:

רוב הראשונים כתבו שניתן לקרוא שמו"ת במהלך קריאת התורה, ולעומתם המהר"ם סבר שיש לשתוק בשעת הקריאה. המשנה ברורה הבין שמחלוקתם היא במקרה בו קוראים שמו"ת במקום אחר מזה שקורא הש"ץ, אולם לענ"ד ניתן להבין שמדובר בקריאה מילה במילה עם הש"ץ:

"וראיתי את מורי הרב רבינו יהודה החסיד, ואת מורי הרב רבינו אברהם זצ"ל בן הרב ר' משה זצ"ל, שהיו קוראים שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת שליח ציבור את ספר תורה, ואומר אני כי זה מותר לכו"ע הואיל ובאותו ענין קא עסיק" (או"ז ח"א הל' ק"ש סי' יא, והובאו דבריו במרדכי ברכות יט, ובהגה"מ תפילה יב, ז, ובהגהות

כד). שהרי כתב (בסי' ו' סו"ס ה', זר זהב ריט) שטוב לקרוא בלחש עם הש"ץ, וכתב שזה "דלא כיש אוסרים אפילו לסייע לחזן מתוך החומש - מ"א סק"ה". המג"א שם (קמו, סק"ה) הביא את דברי השל"ה, ומכאן שהשלחן עצי שיטים סבר כמשנ"ב, שהרי לפי הפירוש שלנו הדבר מנוגד לא רק לשיטת השל"ה אלא גם לשיטת המהר"ם.

אשר"י ברכות פ"א סי' ז, ובאגודה ברכות סי' יח, ובתרוה"ד שו"ת סי' כד; סמ"ק סי' קנה, והביאוהו בכלבו סי' כ' ובארחות חיים הל' קריאת ס"ת אות לג).

המילים "בשעת קריאת ספר תורה" נוטות מעט לפירוש המשנ"ב (שהרי לפי פירושנו היה עדיף לומר "שהיו קוראים... עם שליח ציבור"), אך המילים "באותו ענין קא עסיק" נוטות מעט לפירושנו (שהרי אם קורא במקום אחר בפרשה הוא בפשטות עדיין פורש מן הציבור). בכל מקרה אין ראיה חותכת מלשון האו"ז (לענ"ד אין ראיה ממה שכתב 'שהיו קוראים שנים מקרא ואחד תרגום' ולא כתב 'שהיו קוראים אחד מקרא', שהרי כוונתו שקראו 'אחד מקרא' כדי להשלים בזה את קיום מצוות 'שנים מקרא ואחד תרגום'. אמנם שו"ר בדברי חמודות ברכות פ"א אות לה שמוכח שהבין שכוונת האו"ז היא לקריאת 'תרגום' ממש). לעומת זאת מלשון תלמידי המהר"ם נראה שאכן יש הוכחה ברורה יותר:

"באור זרוע כתב... הואיל ובאותו ענין קא עסיק, עד כאן. אמנם אני ראיתי את מורי רבינו (=המהר"ם מרוטנבורג) שלעולם כשחוזר הפרשה בעת ההיא ששותק בזמן שהשליח ציבור קורא ואזניו אל ספר התורה עד בין גברא לגברא, וכן מצאתי שכתבו תלמידיו מפיו שאסור לחזור הפרשה או ללמוד שום דבר בשעה שקוראים הפרשה..." (הגה"מ תפילה יב, ז).

מהר"ם היה "שותק... ואזניו אל ספר התורה" במקום לנצל את הזמן ולקרוא מילה במילה עם הש"ץ, ומכך נראה שלדעתו יש לשתוק לחלוטין בשעת הקריאה[כה].

ההגה"מ מביא בשם תלמידי המהר"ם ש"אסור לחזור הפרשה או ללמוד שום דבר בשעה שקוראים הפרשה", ואכן כך מובא אצל תלמיד המהר"ם בתשב"ץ קטן (סי' קפג):

"ואומר (=המהר"ם) שאסור לחזור הסדר או ללמוד שום דבר בשעה שהחזן קורא הסדר, ומביא ראיה מאותו פסוק עצמו דנחמיה 'וכפתחו עמדו כל העם' (נחמיה ח, ה) שהוא לשון שתיקה...".

כה). ניתן לדחות ולומר שמהר"ם קרא שמו"ת 'בין גברא לגברא', ולכן כשהתחיל הש"ץ לקרוא כבר היה המהר"ם במקום אחר בפרשה, ולכן לא הצטרף לקרוא מילה במילה עם הש"ץ, משום שלא רצה לקרות שמו"ת למפרע.

אילו המהר"ם היה מתיר לקרוא מילה במילה עם הש"ץ היו תלמידיו מציינים זאת. לפיכך, נראה שהמהר"ם אסר כל דיבור שהוא, שהרי לדעתו יש חובה להיות ב"שתיקה" בשעת הקריאה, כפי שמוכח מהפסוק בספר עזרא.

לפי ביאורנו מהר"ם אסר לקרוא שמו"ת עם הש"ץ, אף אם הוא קורא עמו מילה במילה, ולעומתו שאר הראשונים התירו זאת (ויתכן שהתירו זאת אף כשלא קורא עמו מילה במילה, והבאנו לעיל שכך הבין בלחם חמודות, ולהלן נביא שכך הבין גם התורת שבת, ושו"ר שכן נקט גם בלבוש קמו, ג, ובערוה"ש רפה, יג, אך יש בזה פנים לכאן ולכאן, ולהלן נביא שתרוה"ד, הרדב"ז, המטה משה והמטה יהודה הבינו כנראה שהאו"ז דיבר על מצב בו האדם קורא מילה במילה עם הש"ץ. עוד ראה בשבלי הלקט סו"ס לט שהביא בשם רבו שאין לעיין בספר בשעת הקריאה כיון שישים לבו לספר ולא ישמע את הקריאה, ולפי טעמו ייתכן שרבו לא יתנגד לקריאת שמו"ת מילה במילה עם הש"ץ. לפי דרכנו, זוהי שיטה שלישית, הממצעת בין שיטת הראשונים לשיטת המהר"ם). הבית יוסף (סי' קמו) הביא את שתי הדעות ופסק כרוב הראשונים, אך לאחר מכן הוסיף בבדק הבית שראוי למדקדק לשתוק בשעת הקריאה, ובשו"ע (קמו, ב) כתב "ולקרות שמו"ת בשעת קריאת התורה שרי... והנכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכוון דעתו ולשמעם מפי הקורא". מדוע השו"ע לא מוסיף וכותב שניתן לקרוא מילה במילה עם הש"ץ? לפי הסברנו הסיבה לכך פשוטה: אכן לדעת השו"ע על ה'מדקדק' להימנע אף מכך (לפי דרכנו יוצא שייתכן שהשו"ע איננו מתיר, אף לא מעיקר הדין, כאשר האדם קורא במקום אחר מהש"ץ. לפי"ז מה שכתב בספר עמודי שי עמ' נא-נב, שכמה אחרונים חלקו על השו"ע איננו נכון).

לפי דרכנו יוצא שהאחרונים שכתבו שטוב לקרוא בלחש עם הש"ץ מילה במילה (מטה משה וכו') נקטו כ'עיקר הדין' שבשו"ע, ולא נקטו כשיטה שהביא השו"ע בסיום דבריו ש'המדקדק במעשיו' ישתוק, שהרי לדעתם ראוי למדקדקים לקרוא עם הש"ץ. לפי דרכנו, השל"ה והגר"א לא חלקו על השו"ע, אלא נהגו כשיטה השניה שהביא השו"ע ל'מדקדק במעשיו'[כו].

כו). בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק מז, סעיף יא) כתב שאין לקרוא שמו"ת בשעת הקריאה, משום שהשו"ע כתב שראוי למדקדק בדבריו לשתוק, וכן פסקו כמה אחרונים, ומכל מקום הוסיף האול"צ וכתב שיכול לקרוא בלחש עם הש"ץ, ע"פ דברי המשנ"ב. אמנם לפי מהלכנו נראה שיש להחמיר בדבר, שהרי הדעה השניה בשו"ע והשל"ה והגר"א נקטו שראוי לשתוק לגמרי, ולא לקרוא בלחש עם הש"ץ.

לבד מהראיות מלשון תלמידי המהר"ם ומלשון השו"ע, יש עוד כמה ראיות לדרכנו:

א. לפי דרכו של המשנ"ב אין בעיה לקרוא מילה במילה עם הש"ץ, שהרי בזה כל הראשונים מודים שמותר. אולם, לכאורה יש לתמוה על כך, שהרי בסי' קמא הביא הבית יוסף (קמא, ב, ד"ה 'ומתוך') את דברי הזוה"ק (ויקהל, ח"ב רו, ע"א), לפיהם יש לשתוק לגמרי בעת הקריאה: "אסור לקרוא בספר התורה אלא אחד לבדו, וכולם מקשיבים ושותקים כדי שישמעו הדברים מפיו, כאילו קבלוה באותה שעה מהר סיני". הב"י שם חשש לדברי הזוהר, אע"פ שהם נגד דברי הפוסקים, כיון שדברי הפוסקים אינן מפורשים בתלמוד. מדוע כאן לא חשש הב"י לדעת הזוהר[כז]?! לפי ביאורנו הקושיא מתורצת, שהרי השו"ע אכן פסק שהמדקדק ישתוק לחלוטין בשעת הקריאה (ועדיין צ"ע למה לא כתב שראוי להחמיר בזה לכל אדם. גם צ"ע למה רק בבדק הבית נתעורר לחשוש לשיטת הזוהר ולא הזכיר את דבריו כבר בב"י? ואולי מוכרחים אנו לדחוק ולומר שדברי הזוהר נשמטו מזכרונו ורק אחר כך זכרם והוסיפם בבדק הבית[כח]).

כז). אמנם בדרכי משה שם אות ב' ביאר שלפי הזוהר אין בעיה אם קורא בלחש (ואף הב"י עצמו כתב שם שייתכן שלפי הזוהר אין בעיה אם מוציא בשפתיו מבלי להשמיע לאזניו), וכמו כן כתב בדרכי משה שלא דוחים את דברי הפוסקים מפני דברי הזוהר, אולם עדיין צ"ע מדוע הב"י בסי' קמו (והמשנ"ב) לא חשש להבנתו שלו (בסי' קמא) בדעת הזוהר. ניתן אולי לדחוק ולומר שדברי הזוהר אמורים רק בציבור השומע את הקריאה, אולם מי שבוחר ללמוד בשעת הקריאה ומתנתק מהציבור (ואין עליו חובה לשמוע את הקריאה, כיון שיש עשרה מבלעדיו ששומעים את הש"ץ) אין עליו חובה לשתוק אף לדעת הזוהר. אולם, אף אם נדחוק כך בשיטת הזוהר לא נימלט מהקושי, שהרי המשנ"ב כתב שאם קורא מילה במילה עם הש"ץ בזה ודאי הדבר מותר. מסתבר שהטעם לכך הוא מפני שבכך הוא לא מתנתק מהציבור. לפי"ז ודאי שדברי הזוהר מנוגדים לכך [זאת ועוד,בתרוה"ד (שו"ת, סי' כד) כתב שהאו"ז והראשונים התירו לקרוא שמו"ת בזמן הקריאה אף אם אין עשרה ששומעים לש"ץ (וכן נקטו רוב ככל האחרונים, כפי שנביא להלן) ולפי"ז הקורא שמו"ת לא התנתק מהציבור, שהרי הוא עצמו נמנה בין ה'מנין' השומעים את הקריאה. לכך קשה כיצד פסק הב"י בסי' קמו שמעיקר הדין יש להקל כשיטת האו"ז, והרי דבריהם הם בניגוד לזוה"ק].

כח). נפרט קצת: בסימן קמו הביא הב"י את דברי הראשונים ואח"כ את דברי המהר"ם, ופסק כרוב הראשונים. אח"כ הוסיף הב"י בבדק הבית: "ומכל מקום נכון לכוון לאדם דעתו בכל הפרשיות ולשמעם משליח ציבור" (ולא כתב מנין הסיק כך), ועל פי זה הוסיף כך גם בשו"ע (בסי' רפה לא הביא הב"י את החומרא הזו, ויש שביארו שהשו"ע סמך על דבריו בסי' קמו, ואולי זו כוונת הגהת הרמ"א שם, וביחוו"ד ח"ב סי' לז נראה שסבר שבסי' רפה סתם השו"ע כשיטה שהיא מעיקר הדין, אך לענ"ד אולי אפשר להסביר בדרך אחרת שהשו"ע לא הספיק להוסיף בסי' רפה את החומרא הזאת. שו"ר בעולת שבתסי' רפה שנדחק מאוד ופירש שבסי' רפה עסק השו"ע במי שקורא בין גברא לגברא או במי שקורא מתוך

ב. בתרוה"ד (שו"ת, סי' כד) **כתב שהאו"ז והראשונים התירו לקרוא שמו"ת בזמן הקריאה אף אם אין עשרה ששומעים לש"ץ** (ובצביון העמודים על הסמ"ק סי' קנה אות פד דייק כך מלשון האו"ז, ובמגן גיבורים אלף המגן קמו, סק"ו כתב כתרוה"ד, וכן בכנסת הגדולה הגהות ב"י אות ב', ובמג"א סק"ה ובבאר היטב סק"ד, וכן בלדוד אמת לחיד"א ח, כג, וכן בשלחן עצי שיטים סי' ו סו"ס ה). **בביאו"ה** (קמו, ד"ה 'ולקרות שנים') **תמה על תרוה"ד מכמה טעמים, ואכן הדבר לא מסתבר כלל. אולם לפי דברינו ניתן להסביר זאת כך: היתרו של האו"ז אינו חל כאשר האדם קורא במקום אחר מהמקום בו עומד הש"ץ, שבזה באמת ודאי שיש צורך בעשרה השומעים את הש"ץ, אלא היתר זה נועד למקרה בו האדם קורא מילה במילה עם הש"ץ, ולכן מובן מדוע הדבר אפשרי אף כשאין עשרה השומעים את הש"ץ[כט]. המהר"ם חלק על האו"ז, ולפי דברינו מחלוקתם היא כשקורא מילה במילה עם הש"ץ.**

ס"ת קטן). שמא ניתן לומר שההוספה בבדק הבית לא באה כדי לחשוש לשיטת המהר"ם אלא כדי לחשוש לשיטת הזוהר, שהרי את דברי המהר"ם הכיר כבר כשכתב את הבית יוסף, ולכן מסתבר יותר שהתיקון בבדק הבית הוא ע"פ ענין שנתחדש לו, והם דברי הזוה"ק שצוטטו בבית יוסף סי' קמא, אך אולי נשמטו מזכרונו כשכתב בתחילה את סימן קמו. אמנם, דחוק מאוד לומר כך, שהרי את דברי הזוה"ק ציטט הב"י חמישה סימנים בלבד לפני כן, ושם הוא כתב שמצא אותם בעצמו, עי"ש [ת"ח גדול אמר לי בדרך הילוכו, מבלי לעיין בסוגיא, שייתכן שבסי' קמו הב"י אינו מביא את דברי הזוהר כיון שהם נגד דברי הראשונים, ובניגוד לסי' קמא הרי שבסי' קמו דברי הראשונים נשענים על הבנתם בדברי הגמ' ברכות ח, ע"א שרב ששת מהדר אפי וכו'. אמנם לענ"ד אינני מבין היכן בסוגיא בברכות שם יש ראיה שלכו"ע ניתן לקרוא שמו"ת, וראה או"ז ח"א הל' ק"ש סי' יא, ועוד. אגב אעיר למה שחידש לי מו"ח הגאון הרב מרדכי רבינוביץ שליט"א, בעל צפה הצפית ושא"ס, שברמב"ם הל' תפילה יב, א נקט לשון מיוחדת וכתב שתקנת הקריאה בתורה היא "כדי שלא ישהו שלשה ימים בלי שמיעת (!) תורה", וציין מו"ח לדברי המהר"י ענגיל בציונים לתורה סי' ט' שדן האם המצוה היא השמיעה או שמא הקריאה, וכמדומני כוונת מו"ח היתה לדייק מדברי הרמב"ם שאכן אין התקנה 'לקרוא' אלא 'לשמוע', ולפי"ז ביאר מדוע כתב הרמב"ם בהלכה ט' שבזמן הקריאה "הכל שותקין ושומעין ומשימין לבם למה שהוא קורא, שנאמר 'ואזני כל העם אל ספר התורה'...", ולכן פסק שם הרמב"ם שרק מי ש'תורתו אומנותו' יכול ללמוד בזמן הקריאה, ולא נקט כבה"ג שכשיש עשרה הדבר מותר, שהרי לשיטת הרמב"ם עליו 'לשמוע' את הקריאה בתשומת לב].

כט). נעיר שבצביון העמודים שם כתב שמכיון שתרוה"ד עסק שם במצב בו הציבור קראו שירת הים ללא הש"ץ, מוכח שתרוה"ד סבר שאף כשאינו קורא מילה במילה עם הש"ץ הדבר מותר, ואע"פ שאין עשרה, ודלא כשיטת האו"ז. אמנם, לענ"ד לא נראה כך, שהרי קריאת הציבור שם היתה ביחד עם הש"ץ שקרא בלחש, ואכמ"ל.

ג. השל"ה הקדוש כתב (מסכת תמיד, ענין ספר תורה וענין בית הכנסת, אות עב): "אותם שמספרים בשעת הקריאה (נראה שכוונתו למשוחחים בדברים בטלים) אוי להם ולנפשותם, והזוהר (ח"ב רו, ע"א) האריך מאוד בענשם, ועל כן הנשארים ישמעו ויירא ויהיו עינם ולבם אל קריאת החזן לשמוע כל מילה ומילה מה שקורא בספר תורה. וכבר כתבתי לעיל במסכת שבת שהפרשה יעבור שמו"ת מערב שבת ובשעת הקריאה ישמע להש"ץ (של"ה, מסכת שבת, נר מצוה, אות יג: "מוכח בספרי המקובלים לקרוא שמו"ת בערב שבת... ובשעת קריאת התורה בציבור אזניו יהיו לס"ת לשמוע הש"ץ קורא מהתורה, והוא ישתוק, רק ישמע ויתכוון. ומה שאמרו 'ישלים עם הציבור' לא שיקרא עם... הש"ץ אלא... כל זמן שהסדרה זאת היא עם הציבור דהיינו מיום ראשון..."), וכן הוא מנהג הספרדים שאינם מביאים שום חומש לביהכ"נ וכולם יושבים ושותקים ושומעים להש"ץ, וישר בעיני" מיד אח"כ מביא השל"ה את דברי הב"י: "ולקרות שמו"ת בשעת קריאת התורה שרי... והנכון שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכיון דעתו לשמעם מפי הקורא, כל זה מבואר בבית יוסף". תמוה שהשל"ה בתחילת דבריו מתנגד לקריאה עם הציבור מילה במילה, אך למרות זאת הוא מביא מיד את דברי השו"ע שמתיר מעיקר הדין אף כשלא קורא באותו מקום שהש"ץ עומד בו?! לפיכך נראה שהשל"ה הבין שדברי הב"י לגבי "המדקדק בדבריו" אמורים אף לגבי מי שקורא מילה במילה עם הש"ץ (וכפירושנו בדברי המהר"ם והשו"ע), ולכן השל"ה הביאם, שהרי יש בהם סיוע לשיטתו שלא ראוי לעשות כך.

ד. בשו"ת הרדב"ז (ח"ח, סי' פא) כתב שאין למנוע את האנשים שבזמן קריאת התורה אוחזים בחומשים וקוראים מהם "ובלבד שלא יגביה קולו, אלא קורא עם הש"ץ מילה במילה". מדבריו יוצא שאם אין הם קוראים 'מילה במילה עם הש"ץ' יש למונעם. לכאורה, פסיקה זו תמוהה במקצת: הרי אותם אנשים יכולים לסמוך על הדעה העיקרית שבשו"ע, דעה הנסמכת על רוב מנין ובנין של הראשונים, ואם כן כיצד ניתן למונעם מכך?! (ודוחק לומר שבגלל דברי הזוהר פסק הרדב"ז כנגד רוב הראשונים). לדברינו ניחא, שהרי הרדב"ז הבין כנראה שהראשונים לא התירו אלא כאשר קורא מילה במילה עם הש"ץ.

ה. במטה יהודה סי' קמו (סק"ז) כתב על היתרו של השו"ע שם "משמע (מלשון השו"ע) דהיתר זה הוא מוסכם... והכי קיימא לן, וכן נוהגים רוב המדקדקים, ודלא כפרי חדש שחלק על זה...". הדבר תמוה: כיצד ייתכן ש"רוב המדקדקים" נהגו

לקרוא שמו"ת במקום אחר מהמקום בו עומד הש"ץ, מבלי לשמוע את קריאת התורה[ל]?! לפי ביאורנו הדבר מובן יותר: דברי השו"ע אמורים במי שקורא מילה במילה עם הש"ץ, והמדקדקים נהגו כך, כפי שמצאנו באחרונים שכך היה המנהג (מטה משה, רדב"ז, דברי חמודות) ושכך ראוי לעשות כדי לכוון דעתו עם הש"ץ (מטה משה), וכדי שיצא ידי חובה גם אם יסיח דעתו (דברי חמודות), וכדי שיוציא בשפתיו (רדב"ז).

ו. במטה משה הביא את דברי האו"ז והראשונים, ואח"כ הביא את דברי צרור המור שהקוראים בחומשים בקול רם אינם עושים כהוגן, ואח"כ כתב המטה משה שראוי לקרוא מתוך החומש בשקט, כדי שיכוון לקריאת הש"ץ. בסוף דבריו הוא עוסק בוודאי במקרה בו קורא מילה במילה עם הש"ץ, ומכאן משמע שבזה גם עסקו האו"ז והראשונים אותם הביא לפני כן, שהרי מדבריו משמע שמדובר באותו מצב.עוד יש להוכיח כן מדבריו בדרך נוספת: לפי המשנ"ב מה שכתב המטה משה לקרוא מילה במילה עם הש"ץ הוא לכו"ע, ואף מהר"ם מודה לכך. אולם המעיין במטה משה רואה שהוא כלל לא מביא את דברי המהר"ם. לפי המשנ"ב ראוי היה לו ל'מטה משה' להביא את מהר"ם ולכתוב שגם מהר"ם מודה כשקורא מילה במילה עם הש"ץ ולכן כך ראוי לנהוג כדי לכוון לקריאת הש"ץ.

ז. החיד"א (לדוד אמת ח, כג) כתב: "לקרות הפרשה שמו"ת בשעת קריאת התורה שרי, אפילו ליכא עשרה דצייתי. וטוב להחמיר, דיש שאינם מתירים אלא בין גברא לגברא ויש מי שחוכך גם בזה ויש מי שמתיר למי שתורתו אומנותו אף לדידן... ולכן יראה להחמיר ויזהר לקרות קודם שמו"ת ואם נאנס יקרא אחרי התפילה, ומה גם דנראה שעל דרך האמת עיקר קריאתם ביום השישי" (ובאות כד כתב: "נכון לשמוע קריאת ס"ת מתוך החומש לכוון היטב, ולא יקרא הפרשה בעל פה, אלא שומע מהש"ץ ושותק"). מדבריו עולה שבגלל המחלוקות בראשונים לכן יקרא שמו"ת לפני הקריאה, ולפי המשנ"ב צ"ע מדוע החיד"א לא הציע שיקרא בשקט מילה במילה עם הקורא (ואין לתרץ שהתנגדותו לכך היא בגלל דברי הזוהר והשל"ה, שהרי מלשונו של החיד"א נראה אחרת).

ל). ביחוה דעת (ח"ב סי' לז) ביאר כנראה שכיון שכך עיקר הדין בשו"ע, כשיטת רוב הפוסקים, לכן נקטו כך המדקדקים. לענ"ד קשה כיצד המדקדקים לא חששו לפסק השו"ע ש'המדקדק במעשיו' ישתוק.

ח. כתב הב"י בסי' קמו: "כתוב בשבלי הלקט (סי' לט): מצאתי כתוב בשם רבנו שמחה: האידנא אמאי נהוג לקרות ולעיין בספרים בעוד שהם קורים? ויש לומר דדוקא לספֵר אסור, כדי שלא יהיו נטרדים בעוד שהם קורים, אבל לקרות בלחש שפיר דמי. מיהו תימא לרבי, שגם הוא מצווה לשמוע קריאת התורה... ואם יקרא בספר לא יוכל להבין מה שקוראים, הלכך נראה דאסור, עד כאן לשונו". לפי טעמו של שבלי הלקט מסתבר מאוד שאסור גם לקרוא שמו"ת כאשר האדם קורא במקום אחר מהש"ץ, ולפי"ז תמוה מדוע הבית יוסף לא הביאו בסי' קמו כסיוע לשיטת המהר"ם. אמנם לפי שיטתנו הדבר מובן, שהרי המהר"ם התנגד אף לקריאה מילה במילה עם הש"ץ, ואם כן דברי שבלי הלקט אינם כשיטת המהר"ם.

ט. בתורת שבת (רפה, סק"ו) ביאר את טעמן של שתי השיטות בשו"ע (סי' קמו) וכתב "דהמתירים סברו דזיל בתר טעמא, דלמה תיקנו קריאת התורה, כדי שלא יהיו ישראל ג' ימים בלא תורה... ואם כן אם מקרא שמו"ת לעצמו או עוסק בדברי תורה הרי מתקיים על ידו תקנת משה ועזרא. והחולקים סברו דתקנתם (של משרע"ה ועזרא) היה שלא יעברו שלשה ימים מלשמוע התורה מספר כשר שנכתב על הקלף[לא]. והנה בודאי בדיעבד יצא אבל לכתחילה אין ספק שצריך לשמוע התורה מספר כשר ולא לקרות מתוך החומשים עם הקורא בתורה[לב], שהרי הרמב"ם ושאר הראשונים והשו"ע כאן כתבו דאף שהשלים התורה בציבור צריך לקרות שמו"ת. ולמה לא תהיה השמיעה מס"ת כשר גדולה מראיה ודיבור בספר פסול שנדפס דהוי כקורא על פה כמו שכתבתי בסי' הקודם סק"א... שהרי פסקינן 'שומע כעונה'... ועוד למה לן לפסוק נגד הזוהר הביאו הב"י בסימן קמ"א... וכן נאמר בסוטה 'וכפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה'... ולמה יפטור את עצמו מלשמוע קריאת התורה דזה שקורא בעצמו אי אפשר לכוון לקריאת התורה

לא). כמדומה לי שעד כאן ביאר התורת שבת את שתי השיטות שבשו"ע, ומכאן ואילך הוא פורס את שיטתו שלו.

לב). נראה שכוונתו היא אף אם קורא מילה במילה עם הש"ץ. בהמשך הביא ראיה משבלי הלקט,שכתב שמי שקורא בספר לא ישים לב לקריאת התורה, ודברי שבלי הלקט נאמרו במי שלומד תורה בענינים אחרים, ואין מדבריו ראיה אלא רק לעניין מי שקורא שמו"ת במקום אחר מהמקום בו עומד הש"ץ. לפיכך נראה שהתורת שבת מביא שלש ראיות (מהרמב"ם, מהזוהר, ומהגמ' בסוטה) לכך שלא ניתן לקרוא מילה במילה עם הש"ץ, וראייתו הרביעית (משבלי הלקט) היא אכן רק לגבי מי שקורא במקום אחר מהמקום בו קורא הש"ץ.

מס"ת, וכ"כ הב"י בסי' הנ"ל בשם הש"ל (ב"י סי' קמו ד"ה 'כתוב בשבלי הלקט') שאם יקרא בספר לא יכול להבין מה שקוראים..." והביא התורת שבתאת דברי המג"א בשם מטה משה, שכדאי לקרוא בלחש עם הש"ץ, ודחה התורת שבת את דבריו באורך וסיכם: "ולפי זה אין ספק דלכתחילה אסור לקרות בלחש עם החזן מחומש נדפס שאיננו כשר". הרי שנקט שהמתירים התירו אף אם לא קורא באותו מקום שעומד הש"ץ, ונראה קצת מדבריו שהאוסרים אסרו אף אם קורא מילה במילה עם הש"ץ.

י. עוד שתי ראיות הובאו בהערה כאן[לג].

נסכם את הדברים שראינו עד כה: יש שהתנגדו לקריאת שמו"ת מילה במילה עם הש"ץ (של"ה, גר"א, מהר"ח הכהן תלמיד מהרח"ו ע"פ דברי הזוהר, תורת שבת, ונראה שכך סברו החיד"א ורי"ל פוחביצר. בשערי אפרים כתב שיותר נכון לשתוק, ובפסקי תשובות הביא שכן נהגו לשתוק המגיד מקוזניץ והחזו"א ו"הרבה מגדולי הדורות". אנו הצענו לחדש שאף המהר"ם מרוטנבורג התנגד לכך ושהשו"ע כתב ש'ראוי למדקדק בדבריו' לחשוש לכך). המשנ"ב לא חשש לשיטת המתנגדים (וכדבריו פסקו האול"צ והגרע"י). יש מהאחרונים שכתבו שאף מוטב לנהוג כך ולקרוא עם הש"ץ, אף אם כבר קרא שמו"ת (מטה משה, שלחן עצי שיטים, ובדברי חמודות הביא שכך מנהג העולם, ולענ"ד כך נראה שנקט לעיקר במשנ"ב, ולענ"ד נראה כך מהרדב"ז).

חשוב להעיר כי ברור מלשון האחרונים שהתנגדו לקריאה בלחש עם הש"ץ שטעמם איננו מפני שהאדם לא יוצא בזה ידי חובת שמו"ת, אלא בגלל סיבות אחרות. מעיון בפוסקים נראה שהקורא שמו"ת עם הש"ץ מילה במילה אכן יצא

לג). נביא עוד שני ראיות, חלשות למדי: א. היתרו של השו"ע נסמך על האו"ז (שהובא בכמה ראשונים), ועל הסמ"ק, שהב"י מביאו ומוסיף שדבריו הובאו גם בכלבו. להלן נביא שמדברי הסמ"ק משמע שדבריו אמורים במי שקורא מילה במילה עם הש"ץ. אמנם, הבאנו שם שמדברי הכלבו בשמו נראה שהכלבו הבינו בצורה אחרת, ולפי הבנת הכלבו אין ראיה באיזה מקרה עסק הסמ"ק. ב. בהמשך הפרק נביא את שיטת הא"ר (ואת דברי הביאו"ה עליו). נעיר שייתכן שהא"ר בסימן רפ"ה הבין שדברי הלבוש בסי' רפ"ה המתירים לקרוא שמו"ת בזמן הקריאה בתורה עוסקים במי שקורא מילה במילה עם הש"ץ. דברי הלבוש הם ציטוט דברי השו"ע ע"פ האו"ז, ולכן לפי"ז הא"ר יסבור שהיתרו של האו"ז הוא רק כשהאדם קורא מילה במילה עם הש"ץ, וממילא בזה חלק עליו המהר"ם [אמנם הבאנו שמדברי הלבוש בסי' קמו נראה שלדעתו האו"ז דיבר גם כשלא קורא מילה במילה עם הש"ץ].

בודאי ידי חובת 'אחד מקרא' (אולם אם רק שמע את הקריאה מהש"ץ, מבלי להוציא את המילים בשפתיו, בזה נחלקו האחרונים האם יצא ידי חובה)[לד].

עוד חשוב להעיר שרוב הפוסקים שהבאנו לעיל נקטו ש'מותר' לקרוא שמו"ת במהלך הקריאה אך לא כתבו ש'טוב' לעשות כך[לה]. גם הפוסקים שהבאנו שכתבו ש'טוב' לקרוא בלחש מילה במילה עם הש"ץ לא כתבו כך בגלל דיני שמו"ת, אלא כדי שיכוון דעתו לקריאת הש"ץ. ייתכן לדוגמא שלדעתם הקורא שמו"ת ביום

לד). הרמב"ם (תפילה יג, כה) והשו"ע (רפה, א) כתבו שהשומע קריאת התורה חייב בנוסף לקרוא שמו"ת. יש שכתבו שלפי דבריהם אף בדיעבד לא יצא ידי חובת שמו"ת ע"י שמיעת הקריאה מהש"ץ (עולת שבת רפה, א; פרישה סק"א; שיירי כנה"ג הגהות הב"י אות ג, והביא שכ"פ שו"ת מהר"י ברונא סי' קג בשם מהר"י וויל; שו"ת די השב סי' ט וכמדומני שכך גם בערוה"ש רפה, ג, ובבירור הלכה זילבר קמו אות מב הביא שכ"פ גם כה"ח סק"ב ודברי מנחם ועיקרי הד"ט), אך יש שכתבו שבדיעבד יצא (בלחם חמודות ברכות פ"א אות לט כתב שעקרונית יצא בשמיעה אך חששו שלא כיוון לבו לכל מילה ולכן פסקו שיקרא שוב, ושוב מצאתי שכעי"ז כתב גם ביוסף אומץ לר' יוזפא האן סי' תקנט, ובמג"א רפה, סק"ח כתב בשם הלחם חמודות שאין לסמוך לכתחילה על השמיעה ובדיעבד יצא, וכ"פ בפרמ"ג א"א סק"ח, ובחיי"א הל' שבת כלל ז ס"ט, אך בהלכות שבת בשבת עח, ט, טען שהדברי חמודות סובר שלא יצא אף בדיעבד; בבירור הלכה זילבר קמו אות מב הביא שכ"פ גם נזר ישראל סי' סו ושלחן השבת סי' ס ושלחן הקריאה סי' יא, ושתילי זיתים סק"י; לענ"ד מהשלחן עצי שיטים סי' ו, סעיף ז, אות ד משמע שיצא, עי"ש; בגר"ז סק"ח הביא שי"א שבדיעבד יוצא וי"א שאינו יוצא והכריע שבשעת הדחק יסמוך על המקילים. ראה גם בדעת הלבוש רפה, ה, שנדון בה בהמשך הערה זו. בשו"ת בית יעקב סי' קלז נקט שלפי שיטת תר"י ניתן לשמוע מהש"ץ, ומשמע מדבריו שהוא אף לכתחילה, וראה מה שדחה דבריו בשו"ת די השב או"ח סי' ט, ולענ"ד ייתכן שכוונת הבית יעקב היא כשמוציא המילים בפיו). בלבוש רפה, ה כתב: "היה נראה לי שאם אדם קורא אחד מקרא ואחד תרגום לבדו, ואח"כ כשקוראים הפרשה בביהכ"נ יקרא עם החזן הפרשה מלה במלה - הרי זה קיים שמו"ת, אך מדברי רבנו יוסף קארו משמע שאע"פ ששומע מן הש"ץ חייב להשלים אותה שנים מקרא ואחד תרגום יתר על שמיעתו מהש"ץ, והם דברי הרמב"ם (תפילה יג, כה) ואיני יודע מהיכא נפקא". כאמור דברי ר"י קארו והרמב"ם עוסקים רק במי ששמע מהש"ץ מבלי להוציא בשפתיו, ומסתבר לפיכך שבזה עסק הלבוש, וכך משמע גם מלשון הלבוש שכתב "שאע"פ ששומע מן הש"ץ", ולכן נראה שכל דברי הלבוש אינם אמורים אלא במי ששמע מהש"ץ, אך הלבוש יודה שאם הוציא בשפתיו בזה לכו"ע יצא ידי חובת 'אחד מקרא'. לפי"ז מה שכתב הלבוש 'יקרא עם הש"ץ' הכוונה לקריאה בעיניים מבלי להוציא בשפתיו. אמנם בפרישה (רפה, סק"א) הבין שהלבוש עסק במי שהוציא בשפתיו, וכתב כנגדו הפרישה שהב"י והרמב"ם לא עסקו במי שהוציא בשפתיו ובזה לכו"ע יצא. בדברי חמודות (ברכות פ"א אות לט) הבין שהלבוש עסק במי שהוציא בשפתיו, ומה שהביא הלבוש ראיה מהרמב"ם כוונתו היא שלפי הרמב"ם לא יצא בשמיעה, ומדבריו נלמד גם לגבי מי שהוציא בשפתיו, שהרי 'שומע כעונה'. והוסיף הדברי חמודות שמה שכתב הלבוש שלדעתו היה נראה שיצא, כוונת הלבוש היא אף אם לא הוציא בשפתיו (ולמרות זאת כתב הלבוש 'יקרא עם החזן' במקום

ראשון קיים את ה'מצוה מן המובחר',ומכל מקום טוב שיקרא בלחש עם בעל הקורא בשבת, כדי שיכוון דעתו.

◆

ג. הדעות לפיהן יש לקרוא עם הש"ץ כיון שזהו 'עם הציבור'

כעת נעבור לעיין בשיטת הפוסקים שנקטו **שראוי** לקרוא עם הש"ץ, מילה במילה, **מפני שזו היא קריאת שמו"ת** 'עם הציבור' ממש. כך נקטו הפרישה

'ישמע' משום שעסק ב"מנהג העולם" שנהגו לקרוא עם החזן. מנהגם הוא כדי לוודא שיצאו אף אם לא יכוונו לבם לקריאת הש"ץ). לדעת ה'דברי חמודות' עצמו הב"י והרמב"ם מודים שמי שהוציא בשפתיו מילה במילה עם הש"ץ יצא י"ח אחד מקרא (ועקרונית יצא אף אם רק 'שמע' מבלי להוציא בשפתיו, ומה שכתבו הב"י והרמב"ם שיקרא שוב שמו"ת הוא משום החשש שמא לא כיוון לבו לקריאת הש"ץ. כעי"ז ראיתי גם ביוסף אומץ לר' יוזפא האן סי' תקנט). ראה גם שעה"צ קמו, יז שכתב שבלבוש רפה, ה מובא שניתן לקרוא אחד מקרא עם הש"ץ, כשקורא עמו מילה במילה, ונראה מזה ששעה"צ הבין כמו הפרישה שדדברי הלבוש עוסקים במי שמוציא בשפתיו (בהערה בהמשך המאמר נביא ששעה"צ הוא לשיטתו, עי"ש, ולפי מהלכנו שם יוצא שגם המאמ"ר נוקט כך). ניתן להסביר את דברי שעה"צ בדרך אחרת: שעה"צ ראה שבסימן קמו הלבוש הביא שמעיקר הדין ניתן לקרוא שמו"ת בקריאת התורה והוסיף ש'הנכון' שישמע מבעל הקורא. למרות זאת בסי' רפה ה בתחילת הסעיף הלבוש כתב ש"יכול לקרוא שמו"ת בשעת קריאת התורה" ולא הביא שראוי להחמיר בזה. מכך הבין בשעה"צ שדברי הלבוש בסי' קמו עוסקים במי שקורא שמו"ת במקום אחר מהמקום בו קורא הש"ץ ואילו דבריו בסי' רפה עוסקים במי שמוציא בשפתיו מילה במילה עם הש"ץ, ובזה לכו"ע אין צורך להחמיר [אם זו היא כוונת שעה"צ הרי שדבריו צ"ע, שהרי בפשטות הסיבה לכך שבסי' רפה הלבוש לא הביא את הדעה המחמירה היא משום שכך עשה גם השו"ע בסי' רפה, ובפשטות הסיבה לכך היא משום שהשו"ע סמך על דבריו בסי' קמו. עוד יש להעיר שבשעה"צ שם הביא פוסקים שנקטו ש'טוב' לקרוא עם הש"ץ מילה במילה, וצ"ע למה צירף לזה את דעת הלבוש שלכל היותר כתב ש'מותר' לעשות כך אך לא נקט שהדבר 'טוב' ומומלץ].נעיר בדרך אגב כי הלבוש דן במקרה בו האדם קרא אחד מקרא ואחד תרגום ואז שמע מהש"ץ את הקריאה השניה. לענ"ד משמע מדבריו שאין ענין דוקא לקרוא שנים מקרא ברציפות ורק אח"כ לקרוא תרגום, שהרי אם היה סובר כך היה עוסק במקרה כזה. [מן הסתם כך יש לפרש גם את דברי הפרישה סק"א, שכתב שיקרא עם הש"ץ מילה במילה את הקריאה השניה של ה'מקרא']. יש ללמוד מכאן שטוב לקרוא מקרא ותרגום ומקרא, וכמו שהביא בארחות רבנו ח"א עמ' קכג שכך נהג החזו"א, ושו"ר כעי"ז בדעת תורה (סו"ס רפה "דיכול לקרוא פעם אחת מקרא ופעם אחת תרגום וחוזר וקורא פעם אחת מקרא, ואדרבא כן ראוי לעשות", ועי"ש בהגהת המהדיר), וכעי"ז במנהגים טירנא (שנביא להלן בגוף הפרק). שו"ר שבדברי חמודות כתב שאין ראיה מדברי הלבוש כיון ש"אף הוא לא אמר אלא שיוצא", כלומר - שבדיעבד יצא אם נהג כך (דברי חמודות ברכות פ"א אות מא בסופה, וכדעתו נקט במשנ"ב סק"ו), ולא זכיתי להבין דבריו, שהרי לפי"ז מדוע לא הציג הלבוש את המקרה הלכתחילאי. שו"ר שהחוו"י בספרו מקור חיים (סי' רפה) כתב: "ממה שכתב רבי מרדכי יפה (=הלבוש) שנים מקרא דלאו דוקא שנים מקרא

והאליה רבה, ואולי גם הסמ"ק, כפי שנפרט מיד. לאחר מכן נביא את דעת הט"ז, שפסק כך מטעם אחר.

דעת הפרישה: הפרישה (רפה, סק"א) הביא שבתשובה שכתב ביאר ש"להשלים עם הציבור משמעותו שיקרא מקרא פעם שנית עם השליח ציבור מלה במלה"[לו]. לפי דעתו ראוי שדווקא הקריאה **השניה** של המקרא תהיה מילה במילה עם הש"ץ (ייתכן שהוא למד כך מהניסוח 'להשלים פרשיותיו עם הציבור'). לענ"ד ייתכן שיש להסביר לאור זאת את דבריו בהלכות אבילות (יו"ד סי' ת, בדרישה סק"א), בענין אבל שרוצה לקרוא שמו"ת בשבת שבתוך השבעה, שם כתב בשם רבו המהרש"ל: "...

רצופים, ושנראה לי מן המובחר מקרא תרגום ומקרא", ומצאתי שבשלחן לחם הפנים (לר"י רקח, הל' שבת, סי' רפה, אות ג, מהד' ה'תשמ"ז ח"ה עמ' קלט) הביא את הלחם חמודות וחלק עליו, וכתב שמלשון הלבוש נראה שדיבר לכתחילה, ועוד מצאתי שבערוה"ש (רפה, ג) הבין מהלבוש שהתרגום 'יכול להיות באמצע' (ולא נקט שהוא בדיעבד, ומאידך לא כתב שכך רצוי לעשות אלא רק שהדבר אפשרי). [דרך אגב נציין למקור נדיר אליו ציין ר"י רקח: בספר שלחן ערוך- ישמח ישראל (ריש אות ק') הובא שעל פי הסוד ראוי לקרוא אחד מקרא ואחד תרגום ושוב אחד מקרא. ספר זה נדפס בשנת ה'שפ"ו ע"י המחבר רבי ישראל שמואל מקראקא (בן ר' שלמה רופא הספרדי), שהיה מחכמי העיר קראקא בתקופת הב"ח (ראה עליו ב'הדרום' חוברת יח), וזה לשונו: "ועל דרך הקבלה אחד מקרא ואחד תרגום ואחד מקרא", ובביאור 'חוקי חיים' (נדפס בשנת ה'ת"ס ע"י המחבר רבי משה יקותיאל, חתנו של ה'מגן אברהם') כתב: "זהו דעת השו"ע (=של בעל הישמח ישראל) על פי קבלה שלו, וכבר כתבתי לעיל סעיף יא דעת שאר המקובלים...". ה'ישמח ישראל' היה "מקובל גדול" כפי שציין ה'חקי חיים' בהקדמתו, וכפי שעולה מהקדמת ה'ישמח ישראל' לספרו, שם הביא את שאר חיבוריו ובהם פירוש על התלמוד ועוד ספרים, וחלקם הם על דרך הסוד]. נסכם את דברינו: ייתכן שלדעת הלבוש פסיקת הרמב"ם והבית יוסף היא שמי שקרא עם הש"ץ מילה במילה לא יצא י"ח אחד מקרא (אולם ייתכן שלא לכך כוונתו. ברור לענ"ד שגם אם נניח שהלבוש סבר שלא יצא י"ח מכל מקום אם קרא במקום אחר מהש"ץ בזה ודאי שיצא י"ח שמו"ת ורק נכנס לבעיה מצד חובת שמיעת הפרשה מהש"ץ). אמנם, רוב ככל האחרונים נקטו שגם לפי הרמב"ם והבית יוסף יצא י"ח (כך הבינו הלחם חמודות והפרישה את דעת הרמב"ם והב"י, וכך היה נראה ללבוש מדעת עצמו, וכך כתב בשערי אפרים שער ד' סי"ב, וכן נהג הסטייפלר, כמובא בארחות רבנו ח"א מהד' ישנה עמ' קכג).

לה). שו"ר כעי"ז בהלכות שבת בשבת פרק עח, יב (אלא שבעוניי לא זכיתי להבין חלק מראיותיו, שלכאורה אין מהן ראיה), והביא כעי"ז בשם הגרי"ש אלישיב.

לו). נעיר כי לעיל הבאנו את דברי הראב"ן (סי' פח) שסבר שחובת קריאת שמו"ת היא דוקא לאדם שאינו יכול להגיע לביהכ"נ בשבת בבוקר ואז חובה עליו 'להשלים פרשיותיו עם הציבור' ולקרוא בביתו את הפרשה בזמן שבו הציבור קוראים בתורה. דעתו לא נתקבלה להלכה, אך מעניין שלפי דרכו 'עם הציבור' פירושו ממש באותה שעה שבה קוראים בתורה בבית הכנסת (וכבר הבאנו שייתכן שהיה ברור לראב"ן שלא ייתכן ש'עם הציבור' כוונתו דוקא בשבת בבוקר).

אפילו לקרוא שמו"ת שרי, ובאגודה כתב לאיסור, ונראה להכריע דבחול אסור ובשבת שרי, שהוא זמנו והוא מחובת היום, מורי ורבי" (ועי"ש במה שתמה, ובתירוץ שבחזו"ע שבת ח"א עמ' שטז). אם כוונתו היא רק לומר שבשבת הוא סיום זמן קריאת שמו"ת, הרי שדי היה לו לומר 'שהוא זמנו', מבלי להוסיף 'והוא חובת היום'. שמא ניתן לומר שהמהרש"ל סבר ששבת 'הוא זמנו והוא מחובת היום' משום שהשלמה 'עם הציבור' ראוי שתהיה דוקא עם הש"ץ (או לפחות במהלך השבת). הסטייפלר נהג לקרוא אחד מקרא בכניסת השבת ואת קריאת המקרא השניה קרא בלחש מילה במילה עם בעל הקורא (ארחות רבנו ח"א מהד' ישנה עמ' קכג), וייתכן לענ"ד שנהג כך בגלל דברי הפרישה (אך אפשר לומר שנהג כך רק כדי לחסוך זמן).

דעת הסמ"ק: לענ"ד נראה שיש מקור לשיטת הפרישה מדברי הסמ"ק (מצוה קנה) הכותב: "וכשנפתח ספר תורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה, ואם יש עשרה בני אדם מטים אזנם או (כך גם הגירסא בארחות חיים, ובכת"י הגי': אז) לגרוס בנחת - מותר, שאינו מבטל מצוות שמיעת הקריאה (כלומר: חובת הקריאה היא על הציבור, וכיון שיש עשרה ששומעים הרי מצוות השמיעה מתקיימת ולכן היחיד יכול ללמוד דבר אחר באותו הזמן). וגם מותר (וכך הגירסא גם בכלבו וארחות חיים שציטטו את הסמ"ק, אך י"ג: צריך) לחזור הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, שחייב אדם להשלים בשעת קריאת התורה". ונראה לבאר דבריו כך: ניתן וצריך לחזור בשעת הקריאה על הפרשה (נראה שכוונתו דווקא מילה במילה עם הש"ץ), אף שאין עשרה שמקשיבים לש"ץ, שהרי החובה היא להשלים פרשיותיו 'עם הציבור' דהיינו יחד עם הש"ץ. אע"פ שהוא עוסק ב'אחד מקרא' מכל מקום הוא נחשב גם כאחד מהעשרה המקשיבים לש"ץ. שו"ר שכך הבין בדעת הסמ"ק בשלחן לחם הפנים לר"י רקח (הל' שבת סי' רפה אות יג, מהד' ה'תשמ"ז ח"ה עמ' קנ[לז]). שו"ר בפירוש צביון העמודים על

לז). נוסיף לציין לעוד שתי נקודות בנוגע לדברי הגאון ר"י רקח: א. ר"י רקח הביא ראיה מדברי הגמ' בברכות: הגמ' מביאה שאין ללמוד תורה בעת קריאת התורה ומיד מביאה שצריך להשלים פרשיותיו עם הציבור (וכן סידרו בבה"ג וברי"ף וברא"ש). מזה למד ר"י רקח שכוונת הגמ' לומר שהשלמת פרשיותיו עם הציבור היא בשעת קריאת התורה (לענ"ד יש להוסיף על דבריו שבריקאנטי סי' לד הביא בתחילה שחובה לקרוא שמו"ת ואח"כ הביא שאסור לספר בד"ת בזמן הקריאה ואח"כ שוב חזר לדיני שמו"ת והביא שניתן לקרוא שמו"ת בכל השבוע). הוכחתו מחודשת, וניתן להציע הסברים אחרים לסדר המימרות בגמ' [לענ"ד האחרונים שסברו שעדיף להימנע מלקרוא שמו"ת בשעת קריאת התורה יסבירו שהקשר בין שתי ההלכות קשור לאמורא שאמר אותן: האיסור ללמוד בזמן הקריאה נאמר ע"י "רב הונא בר יהודה אמר רבי מנחם אמר רבי אמי" והחובה לקרוא שמו"ת נאמרה ע"י "רב הונא בר יהודה אמר

הסמ"ק שביאר באופן אחר, ולדבריו הסמ"ק עוסק במי שלא הספיק לקרוא שמו"ת עד שבת, ואם לא יקרא עם הש"ץ הרי יפסיד את זמן הקריאה המשובח. לענ"ד מלשון הסמ"ק מסתבר כפירוש שהבאנו, ופירושו של צביון העמודים מסתבר רק לפי גירסת הכלבו סו"ס כ' והארחות חיים הל' קריאת ס"ת אות לג שנביא מיד. מו"ח הגאון הרב מרדכי רבינוביץ שליט"א הסביר לי שיש לפסק את הסמ"ק באופן שונה: "וגם מותר לחזור הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום שחייב אדם להשלים, (אע"פ שהוא משלים) **בשעת קריאת התורה". נראה שכפירושו הבינו הכלבו וארחות חיים הנ"ל, שהביאו את הסמ"ק וציטטו את לשונו, אך במקום "שחייב אדם להשלים בשעת קריאת התורה" כתבו "שחייב אדם להשלים הפרשה"**[לח]**. אמנם, לענ"ד לפי הסברו של מו"ח קשה מדוע הוסיף הסמ"ק "שחייב אדם להשלים", והרי אלו דברים שאינם נוגעים לנידון?! ומו"ח השיב שאם נניח שאדם שכבר השלים שמו"ת לא יכול להשלים בשעת קה"ת ממילא כל לשון הסמ"ק מובנת** (ולענ"ד אכן הנחה זו אינה ברורה, ומסתבר בעיני שגם מי שכבר קרא שמו"ת יוכל לקרוא עם הש"ץ, שהרי הוא עסוק באותו ענין)**, גם קשה לי על מו"ח שלפי הסברו תיבות "בשעת קריאת התורה" מיותרות לכאורה, שהרי בכל דבריו שם עסק**

רבי אמי". הסבר זה אינו אפשרי לפי הרי"ף והרא"ש, שגרסו במימרא הראשונה 'רבי חיא בר אמי משמיה דעולא', כמו במימרות שנזכרו לפני כן בגמ'. לפי דרכם נראה שהקשר בין שתי המימרות הוא בגלל תוכנן: המימרא הראשונה עסקה בחובה לשמוע את קריאת התורה, והמימרא השניה מוסיפה שמלבד זאת חובה עליו גם לקרוא שמו"ת בעצמו. כך הסבירו ב'מתיבתא']. ב. ר"י רקח הביא ראיה משו"ת הרשב"א סי' ר"ו, שנשאל האם אדם שכבר קרא שמו"ת יוכל לספר כשהס"ת פתוח, והשיב הרשב"א שאסור אא"כ תורתו אומנותו. מכך הסיק ר"י רקח: "נמצא דלדעתו פשוט שמשלים פרשיותיו כשקורין ס"ת, והספק הוא אם כשגמר אם מותר לספר בעוד שהס"ת פתוח". לפי"ז כתב ר"י רקח ש'קצת קשה' מדוע כאשר הב"י הביא בסי' קמו את האו"ז ושאר הסוברים שמותר לקרוא שמו"ת בשעת הקריאה מדוע לא הוסיף הב"י שכך נקט גם הרשב"א (שאת דבריו הביא הב"י בתחילת הסימן שם). בעוניי לא הבנתי את דברי ר"י רקח, שהרי לכאורה כוונת הרשב"א אחרת: היתה הו"א לומר שהחיוב לשמוע את הש"ץ הוא דוקא למי שעוד לא קיים שמו"ת, והרשב"א מסביר שהדבר איננו נכון ויש כאן שני חיובים נפרדים. לא הבנתי כיצד ניתן להסיק מתשובתו שניתן לקרוא שמו"ת בזמן הקריאה בציבור.

לח). הב"י בסי' קמו הביא את שיטת האו"ז ועוד ראשונים שהתירו לקרוא שמו"ת בזמן קריאת התורה, וכתב הב"י שזו גם דעת הסמ"ק, ושכך מובא בכלבו בשם הסמ"ק. ר"י רקח העיר על כך: "ליתא כל זה בכלבו שם סי' ל"ז, דזה מקומו כמבואר, שלא הזכיר לדין זה כלל". כוונת ר"י רקח איננה לומר שדין זה לא נזכר בכלבו (שהרי הדבר מוזכר בכלבו סי' כ', והדבר ברור מתוך דברי הב"י) אלא כוונתו לומר שהיה לו לכלבו להביא את הסמ"ק גם בסי' לז, ששם הובאו דיני שמו"ת, ולא רק בסי' כ',שם הובאו דיני קריאת התורה. נראה שר"י רקח למד מכך שהכלבו הבין שאין בסמ"ק חידוש לגבי דיני שמו"ת. הדבר מתאים למה שהערנו שהכלבו השמיט את סיום דברי הסמ"ק.

הסמ"ק בלימוד בשעת הקריאה?! ומו"ח הסביר שרצה הסמ"ק להדגיש שהדבר מותר אע"פ שהוא 'בשעת קריאת התורה' ואע"פ שכאן מדובר כשאין עשרה מבלעדיו שמקשיבים לש"ץ. עוד אעיר כי הגירסא בסמ"ק "צריך לחזור הפרשה" מתאימה רק להסבר שלנו בדעת הסמ"ק[לט]).

ניתן לומר שכך סברו גם ר' יהודה החסיד ורבי אברהם הגדול ב"ר משה מרגנסבורג שהיו קוראים שמו"ת במהלך קריאת התורה: "וראיתי את מורי הרב רבינו יהודה החסיד, ואת מורי הרב רבינו אברהם זצ"ל בן הרב ר' משה זצ"ל, שהיו קוראים שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת שליח ציבור את ספר תורה, ואומר אני כי זה מותר לכו"ע הואיל ובאותו ענין קא עסיק" (או"ז ח"א הל' ק"ש סי' יא, והובאו דבריו בכמה ראשונים, כמפורט לעיל). לעיל ביארנו שקריאתם היתה מילה במילה עם הש"ץ (ודלא כביאור המשנ"ב), ומעתה ניתן לומר שהם נהגו כך לא מפני שחסו על זמנם אלא משום שהם סברו שכך מתקיימת קריאת שמו"ת בצורה המהודרת ביותר[מ] (שו"ר שנראה שכך הבין בדעתם גם בשלחן לחם הפנים שם).

דעת המנהגים לר"א טירנא: בספר המנהגים לר' אייזיק טירנא (שחרית של שבת, מהד' מ"י עמ' כג) מובא: "לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור קודם אכילה בשבת **אחד** מקרא ואחד תרגום ועוד (יש אומרים **שנים** מקרא ואחד תרגום ו)אחד מקרא עם החזן וכן עיקר". אם גורסים את המובא בסוגריים הרי שמסקנתו היא שאין לקרוא עם הציבור, אולם אם מה שבסוגריים מושמט (וכן נראה, וכן גרס בשלחן לחם הפנים לר"י רקח הל' שבת, רפה, ג, ח"ה עמ' קלח) הרי שלדעתו יש לקרוא אחד מקרא עם הציבור. [ושו"ר שבמנהגים לר"א טירנא, הל' תשעה באב (מהד' מ"י עמ' עה)

לט). בהגהות (שמחברן אינו ידוע) על ספר מנהגים לר' אייזיק טירנא (שחרית של שבת, אות מא, מהד' מ"י עמ' כג) מובא: "טוב להשלים פרשיותיו עם הציבור בין גברא לגברא אם יוכל, וכ"כ האו"ז שכן ראה מר"י החסיד רבו ומרבו הר"א אברהם, וסמ"ק התיר להשלים אפילו בשעת קריאת התורה... והגה"מ (=בשם מהר"ם) פליג". לפי דבריו היתרו של האו"ז הוא בין גברא לגברא (ולעיל הערנו על חידושו, לפיו כל דבריהם אינם אלא בין גברא לגברא), ולעומתו הסמ"ק התיר (אף שלא 'המליץ') לקרוא שמו"ת אף בשעת הקריאה עצמה (ולענ"ד אין ראיה מדבריו האם הסמ"ק התיר דוקא כשקורא מילה במילה עם הש"ץ).

מ). בהגהות (שמחברן אינו ידוע) על ספר מנהגים לר' אייזיק טירנא (שחרית של שבת, אות מא, מהד' מ"י עמ' כג) כתב: "טוב (!) להשלים פרשיותיו עם הציבור בין גברא לגברא אם יוכל, וכ"כ האו"ז שכן ראה מר"י החסיד רבו ומרבו הר"א אברהם" (ולעיל הערנו על חידושו לפיו כל דבריהם אינם אלא בין גברא לגברא). הרי שהבין מדבריהם שכך 'טוב' לעשות לכתחילה.

כתב ש"תשעה באב אסור... לקרות בתורה... כל חובת היום מותר כגון ק"ש ומזמורים וכהאי גונא, וכן לחזור הפרשה בתשעה באב [שחל] בשבת" (והובאו דבריו ברמ"א או"ח תקנד, ד, ובמג"א סק"ז בפירושו השני ביאר שאכן כוונת הרמ"א היא כשת"ב חל בשבת, אך ראה בפירושו הראשון שביאר באופן אחר, וכן בט"ז סק"ג ביאר באופן אחר, ומהדיר המנהגים ציין שבכל הדפוסים נשמטה תיבת 'בשבת' ולפי"ז מובן מדוע הם ביארו את דבריו באופן אחר, וראה מקבציאל חוברת ה' עמ' מב-מו), ולענ"ד לכאורה צ"ע מדוע לא נקטו שראוי לקרוא שמו"ת לפני כן?! (ודחוק לומר שכוונתם היא דוקא כשלא הספיק לקרוא שמו"ת לפני השבת), ולפי הנ"ל דבריו מבוארים היטב, אם נאמר שלדעתו ראוי לקרוא שמו"ת דוקא בשבת].

דעת הא"ר: הלבוש (רפה, ג) כתב ש"כל השבוע מיום ראשון ואילך הוי משלים עם הציבור" [ובהמשך כתב שמצוה מן המובחר להשלימה לפני שאוכל בשבת], ועל זה כתב הא"ר (סק"ו): "מיום ראשון – והשל"ה כתב שיקרא ביום שישי אחרי חצות דוקא, והכלבו (סי' לז) והרקח (סי' נג) ושאר פוסקים כתבו דוקא בשחרית קודם הליכה לביהכ"נ, ועיין סעיף ה'..." [לעיל בסעיף ה' כבר עסקנו בהבנת הא"ר בדעת הכלבו והראשונים, ובקשיים שיש בה]. כוונתו להפנות לסעיף ה' בדברי הלבוש, שם כתב הלבוש: "יכול לקרוא שמו"ת בשעת קריאת התורה", ועל זה העיר בא"ר שם (סק"ח): "מב"ח סוף סימן זה (סק"ב) משמע שזה מצוה מן המובחר (ולעיל כבר הבאנו שהמאמר מרדכי והביאו"ה דחו את הבנת הא"ר בדעת הב"ח), וכן נהג זקני הגאון ז"ל (הוא הרב אהרן שמעון שפירא "אב"ד ור"מ בק"ק פראג, איש האלהים קדוש" - שם הגדולים, מערכת גדולים, א, אות קלח), ועיין לעיל סי' קמו", ובהמשך הביא הא"ר את דברי הפרישה הנ"ל. בסימן קמו הביא הא"ר (סק"ד): "באליה זוטא (סק"ה)... כתבתי בשם של"ה (דף רנ"ו, מסכת שבת, נר מצוה, אות יג) 'ונכון שלא יקרא עם הש"ץ כלל רק ישמע וישתוק', אבל במטה משה (סי' רנ) כתב דנכון לקרוא בלחש עם הש"ץ, וכן משמע בלחם חמודות דף ה' (דברי חמודות ברכות פ"א אות לט) ובפרישה (סק"ה, שם הפנה לפרישה רפה, א). מיהו יזהרו שלא יגביהו קולם...".

המאמר מרדכי (רפה, סק"ג) והביאו"ה (רפה, ד"ה 'יכול לקרות') תמהו על הא"ר, כיצד כתב שראוי לקרוא שמו"ת בשעת הקריאה, והרי השו"ע (בסי' קמו) כתב שנכון למדקדקים להימנע מכך (אא"כ קורא מילה במילה עם הש"ץ, שבזה כתב המשנ"ב

שאין להחמיר)?![מא] מקושייתם עולה שלפי הבנתם הא"ר עסק במי שאינו קורא מילה במילה עם הש"ץ. אמנם, נראה לענ"ד שכוונת הא"ר היא שראוי לקרוא עם הש"ץ מילה במילה, שהרי הביא בהמשך את דברי הפרישה, והא"ר גם ציין לדבריו בסי' קמו שם דן במי שקורא מילה במילה עם הש"ץ [נראה ששתי האפשרויות בהבנת דברי הא"ר תלויות בהבנת דברי הלבוש ודברי השו"ע, ראה הערה[מב]].

דעת הט"ז: עוד ראה בט"ז (רפה סק"ב) שכתב: "אני אומר על ירא שמים שיראה לקרות בפני עצמו בס"ת הסדרה לכל הפחות פעם אחת, ואח"כ **עם החזן** פעם

מא). ניתן לתרץ שמכיון שהשו"ע בסי' רפה לא הזכיר שיש אוסרים לקרוא שמו"ת בזמן הקריאה, לפיכך סבר הא"ר שאין מקום להחמיר בדבר, ואין להתחשב בשיטה המחמירה שהובאה בשו"ע סי' קמו. יש גם לשים לב שבמקום בו הא"ר לא העיר על הלבוש הוא מסכים לדעתו, וראה לעיל בהערה בענין דעת הלבוש.

מב). הא"ר כתב את דבריו על הלבוש, שפסק שניתן לקרוא שמו"ת עם הש"ץ. אם כוונת הלבוש היא דוקא כשקורא מילה במילה עם הש"ץ, ממילא מסתבר שגם הא"ר עסק במקרה זה, וכפירושנו בדבריו. המאמ"ר והביאו"ה הבינו כנראה שהלבוש דיבר במקרה שהאדם לא קורא מילה במילה עם הש"ץ, ולפיכך דברי הא"ר עוסקים גם הם במקרה זה. לענ"ד מדברי הלבוש בסי' קמו נראה שהבין שהיתרו של השו"ע אמור אף במקרה שאינו קורא מילה במילה עם הש"ץ, ולפיכך זו גם כוונת הלבוש בסי' רפה. אמנם, לענ"ד מהמקורות שהביא הא"ר משמע שדיבר במי שקורא מילה במילה ולכן נצטרך בהכרח לומר שהא"ר הבין את הלבוש אחרת (ולדעתו הלבוש עסק במי שקורא מילה במילה עם הש"ץ), או שהאליה רבה עסק במקרה שונה במעט מזה שעסק בו הלבוש.שתי ההבנות בדברי הלבוש תלויות בהבנת דברי השו"ע, שהרי הלבוש מצטט את דברי השו"ע (בסי' רפה) המסתמכים על שיטת האו"ז ורוב הראשונים. הבאנו לעיל שהמשנ"ב הבין שהשו"ע עסק במקרה שלא קוראים מילה במילה עם הש"ץ [שהרי לדעת המשנ"ב אם קוראים מילה במילה בזה לכו"ע הדבר מותר]. לעומת זאת הבאנו לעיל כמה חכמים שמדבריהם נראה שהיתרו של השו"ע (ע"פ האו"ז) הוא כשקורא עם הש"ץ מילה במילה (כך דייקנו מדברי תרוה"ד והרדב"ז והמטה משה והמטה יהודה, אך הבאנו שיש שנקטו שהאו"ז התיר אף כשלא קורא עמו מילה במילה. שכך נראה מהלחם חמודות, תורת שבת, וערוה"ש). שתי ההבנות השונות בדברי הלבוש תלויות גם בשתי האפשרויות להבין את דבריו בהמשך: הלבוש פתח בכך ש"יכול לקרות שמו"ת בשעת קריאת התורה, שעוסקין הציבור באותו ענין" ומיד הוא ממשיך ומסיים "היה נראה לי שאם אדם קורא אחד מקרא ואחד תרגום לבדו, ואח"כ כשקוראים הפרשה בביהכ"נ יקרא עם החזן הפרשה מלה במלה –הרי זה קיים שמו"ת, אך מדברי רבנו יוסף קארו משמע שאע"פ ששומע מן הש"ץ חייב להשלים אותה שנים מקרא ואחד תרגום יתר על שמיעתו מהש"ץ, והם דברי הרמב"ם (תפילה יג, כה) ואיני יודע מהיכא נפקא". לעיל הבאנו שהפרישה והדברי חמודות הבינו שהלבוש עוסק בסיום דבריו במי שהוציא בשפתיו מילה במילה עם הש"ץ, ושנראה שכך הבין גם בשעה"צ (קמו, יז). לפי הבנת הפרישה לא ניתן לומר שפתיחת דברי הלבוש "יכול לקרות שמו"ת בשעת קריאת התורה" עוסקים במי שקרא מילה במילה עם הש"ץ, שהרי אז תהיה סתירה בין הרישא (בה התיר זאת בהחלטיות) לבין הסיפא (שם כתב שרק 'נראה לי' שהדבר אפשרי, ושמהרמב"ם משמע שהוא אסור). שעה"צ הבין כפרישה ודברי

שנית, דהקריאה בחומש לבד אין יוצא בה שפיר... וכן נהגתי מעודי". הרי שלדעתו ע"י שקורא עם החזן יש בזה עדיפות, שהרי קריאתו היא מס"ת כשר.

דעת השו"ע ודעת ר"י רקח: שו"ר שבשלחן לחם הפנים לר"י רקח הביא כמה וכמה מהדעות הנוקטות שרצוי לקרוא שמו"ת דוקא בשעת הקריאה, ודייק כך מהגמ', וכתב שמכל מקום השו"ע והלבוש לא נקטו כך שהרי כתבו ש"מותר" לקרוא שמו"ת בשעת הקריאה, ומשמע מלשונם שאין בזה עדיפות.

דעת החולקים: נזכיר שלעיל (סעיף ג') הבאנו כמה ראשונים שנקטו שסוף זמן קריאת שמו"ת הוא בקריאת התורה, וחלקם כתבו שקריאת שמו"ת היא הכנה לקריאת התורה. נראה שלפי דבריהם אין לקרוא שמו"ת יחד עם הש"ץ אלא לפני כן (הבאנו שם שכך סברו שבולי הלקט ותניא רבתי, וכן נראה מדברי ר' יונה והריטב"א, ואולי זו גם דעת הריא"ז, ונראה שכך נקטו גם הסוברים שטעם חובת שמו"ת הוא כהכנה לקריאה בתורה - מנורת המאור לר"י אבוהב הראשון, והגרא"מ מפינסק, וכעי"ז בתשובות בעלי התוס', ובתרוה"ד ביאר שכך גם שיטת ר' חננאל).

יד.

סיכום

נסכם את הדעות הנוקטות שרצוי לקרוא שמו"ת דווקא בשבת וכדו' (ליד דעה שנקטה שהדבר הוא רק ל'מצוה מן המובחר' סימנו שתי כוכביות, וליד דעה שנקטה שהדבר הוא מן הדין סימנו כוכבית אחת[מג]):

חמודות ולכן הבין שהלבוש ברישא דיבר במי שאינו קורא מילה במילה עם הש"ץ, ולכן הביא בביאו"ה שבזה עסק הא"ר (והדברי חמודות מתאים לשיטתו, שהאו"ז התיר אף כשלא קורא מילה במילה). לעומת זאת הערנו לעיל שמפשט לשון הלבוש (וכן מהוכחתו מלשון הרמב"ם ור"י קארו) משמע שהלבוש דיבר על מי ששמע מהש"ץ מבלי להוציא בשפתיו. לפי זה ייתכן שברישא עסק במי שקרא מילה במילה עם הש"ץ.

מג). לכאורה הדעות שנקטו שכך יש לנהוג מדינא סוברות שאין משמעות לקריאה במנחה של שבת לגבי תחילת זמן הקריאה, וממילא לדעתם לקריאה ב'מנחה של שבת' אין גם כל משמעות לגבי סוף זמן הקריאה. לכן לדעתם סיום זמן הקריאה יהיה מן הסתם במוצאי השבת (וכך אכן נראה מדעת המהר"ם, אותה הבאנו לעיל). אולם ניתוח זה אינו הכרחי, שהרי ניתן לומר שלמושג 'עם הציבור' ישנן כמה משמעויות, ולכולן יש מקום: המשמעות הרחבה היא לקרוא ממנחה של שבת עד מנחה של שבת שאחריה, אולם מן הדין יש ללכת אחרי המשמעות הצרה יותר ולקרוא בשבת עצמה (עד למנחה),

יקרא שמו"ת בשבת: *יש מפרשים בראבי"ה (שהוסיף והביא גם דעה שקורא כל השבוע); *מהר"ם מרוטנבורג (והוסיף שיתכן שאפשר גם בשישי וכדו', ואולי אין כוונתו ליום שישי בדוקא); **לקט יושר (וגם סמוך לשבת כלול בזה); **כך נראה שהבין הב"ח בדעת הטור למצוה מן המובחר (אולם הב"י לא הבין כך בדעת הטור), ונקט הב"ח שגם ערב שבת כלול בזה; **כך הבין ערוה"ש בדעת הטור; **הב"י הביא שהמדקדקים מתחילים בע"ש ומסיימים בשבת, וב'מגיד מישרים' מובא שכך יש לנהוג (וכעי"ז נהג החזו"א, ונראה שכעי"ז מובא בנימוקי יוסף, והגרשז"א נהג להתחיל בליל שבת ולסיים בשבת בבוקר).

לפי הנוקטים בדרך זו 'עם הציבור' הוא ביום השבת, שהרי זהו היום בו הציבור קוראים את הפרשה.

יקרא בשחרית בשבת: *כך נראה מהרקח, וכך הבין בדעתו בא"ר; אולי כך דעת הריא"ז; *א"ר הבין כך בדעת הכלבו ושאר הראשונים (ספר העתים, רע"ג, מחזור ויטרי, סידור רש"י, ספר האורה, המנהיג, כלבו וארחות חיים, או"ז, ראב"ן), אך מלשון הראשונים משמע שהם רק תיארו את המנהג ולא באו לומר שכך יש לנהוג, וגם הב"י והב"ח הבינו כנראה שהכלבו והראשונים רק תיארו את המנהג (מ"מ למדנו מכאן שאצל הראשונים לא נהגו לקרוא ביום שישי כשיטת האר"י); **הרה"ג ר' דוד לידא כתב שכך הוא למצוה מן המובחר וכתב שזה עדיף מאשר לקרוא בערב שבת. **הא"א מבוטשאטש סבר שראוי לקרוא בשבת בשחרית, לפני קריאת התורה, ושזו כוונת צוואת רבי לבניו, ונראה שנקט שכך פסק השו"ע (וכתב שהקריאה ביום שישי היא רק משום שבשבת אין פנאי לקרוא). הגרשז"א נהג להתחיל בליל שבת ולסיים בשבת בבוקר.

לפי דרך זו 'עם הציבור' פירושו ממש בסמוך לקריאת הציבור.

יקרא בשבת קודם האוכל: **הב"י הביא שכך 'נראה קצת' מדעת ההגה"מ שזהו מצוה מן המובחר, **והמקור חיים נקט שכך פסק בשו"ע (וייתכן שכך הבין גם **הלקט יושר, אך רוב האחרונים הבינו שאין זו דעת השו"ע); **מרדכי (וכן גם כתב הב"ח בדעתו); כך נראה דעת האר"י כעדיפות השניה אחרי קריאתה ביום שישי.

ובדיעבד יש ללכת אחרי הפירוש הרחב יותר של המושג (ראה במרדכי מסכת מזוזה, סי' תתקסח: "אם חזר הפרשה מיום הראשון יצא, כיון שכבר התחילו הפרשה במנחה מיקרי שפיר 'עם הציבור', ומיהו עיקר המצוה לחזור קודם אכילה בשבת").

נראה לענ"ד שדרך זו נוקטת שזהו 'עם הציבור', שהרי הוא סמוך לקריאת התורה בציבור (לפי הסברנו זה ייתכן שהמתאחר בסעודתו זמן רב צריך לקרוא מיד לאחר מוסף. אמנם אפשר לומר שכל עוד לא פתח בסעודתו הרי הוא נחשב כעומד בתוך זמן שמוגדר 'לאחר התפילה').

יקרא עם הש"ץ מילה במילה: **א"ר בדעת הב"ח (אך מאמ"ר ומשנ"ב דחו שאין זו דעת הב"ח), והוסיף הא"ר שכן נהג בפועל זקנו הגאון; *פרישה (וכתב שיקרא את המקרא השני עם הש"ץ); *מסתבר שזו דעת הסמ"ק; *ייתכן שזו דעת 'מנהגים' לר"א טירנא; כך נהג הסטייפלר (ולא פירש את טעמו); **כך העדיף הט"ז (כדי שיחשב שקורא מתוך ס"ת). [לגבי קריאה מילה במילה עם הש"ץ, יש שהתנגדו לכך, בלי קשר לדין שמו"ת (של"ה, גר"א, מהר"ח הכהן תלמיד מהרח"ו ע"פ דברי הזוהר, תורת שבת, ונראה שכך סבר החיד"א. בשערי אפרים כתב שיותר נכון לשתוק, ובפסקי תשובות הביא שכן נהגו לשתוק המגיד מקוזניץ והחזו"א ו"הרבה מגדולי הדורות". אנו הצענו לחדש שאף המהר"ם מרוטנבורג התנגד לכך ושהשו"ע כתב ש'ראוי למדקדק בדבריו' לחשוש לכך). המשנ"ב לא חשש לשיטת המתנגדים (וכדבריו פסקו האול"צ והגרע"י). יש מהאחרונים שכתבו שאף מוטב לנהוג כך ולקרוא עם הש"ץ, אף אם כבר קרא שמו"ת (מטה משה, שלחן עצי שיטים, ובדברי חמודות הביא שכך מנהג העולם, ולענ"ד כך נראה שנקט לעיקר במשנ"ב, ולענ"ד נראה כך מהרדב"ז). יש מהראשונים שנקטו שקריאת שמו"ת היא הכנה לקריאה בתורה, ונראה שלדעתם אין לקרוא שמו"ת עם הש"ץ אלא לפני כן (שבולי הלקט ותניא רבתי, וכן נראה מדברי ר' יונה והריטב"א, ואולי זו גם דעת הריא"ז, ונראה שכך נקטו גם הסוברים שטעם חובת שמו"ת הוא כהכנה לקריאה בתורה - מנורת המאור לר"י אבוהב הראשון, והגרא"מ מפינסק, וכעי"ז בתשובות בעלי התוס', ובתרוה"ד ביאר שכך גם שיטת ר' חננאל)].

לפי דרך זו 'עם הציבור' הוא ממש מילה במילה עם הציבור כולו שקוראים יחד בלחש במקביל לש"ץ שקורא בתורה.

◆

טו.

האם עדיף לקרוא בשבת או ביום שישי?

בשער הכוונות (ענין ליל ו') מובא ש"מנהג מורי ז"ל... היה דוחק עצמו לקרותה ביום שישי, והיה אומר כי זהו סוד 'והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו', זולת אם אירע לו שום אונס גדול מאוד שאז היה קורא הפרשה שמו"ת אחר סיום תפילת שחרית דיום שבת קודם סעודת שחרית, כמו שצוה רבנו הקדוש לבניו". על פי זה כתבו רבים מהאחרונים שטוב לקרוא שמו"ת ביום שישי (רמ"ע מפאנו, מאמר מעין גנים; של"ה, מסכת שבת נר מצוה אות י, והובאו דבריו בדרך החיים הל' הכנסת שבת; סדר היום; אור צדיקים סי' כח, סעיף ד; משנת חסידים מסכת יום השישי פ"ד, משנה א; מג"א רפה, סק"ו; עבודת הקדש מורה באצבע סי' ד, אות קכט; סידור היעב"ץ; חיי אדם הל' שבת ז, ט; קיצוש"ע עב, יא וכן עז, יט; שערי תשובה רפה, סק"א; שועה"ר רפה, ו; בן איש חי ש"ב, לך לך א; ובבירור הלכה לרב זילבר הביא שכ"כ גם בפקודת אלעזר, ותוספת שבת, ותוספת חיים, ותורת שבת, וחסד לאלפים, ועוד. כך נהגו רבים מגדולי ישראל, כמובא במנהגי בעל החת"ס פ"ד א, ובעוד ספרים. יש דעות האם עדיף לקרוא בשחרית או אחר חצות, ואין עניינו בזה כעת[מד]).

אולם, מכיון שהבאנו כאן מקורות רבים שראוי לקרוא שמו"ת דווקא בשבת, ממילא יש מקום לומר שאדם שאינו נוהג בכל מעשיו כדעת האר"י הקדוש עדיף לו לקרוא שמו"ת בשבת, ולצאת בזה ידי כל שיטות הראשונים והאחרונים הנ"ל, מאשר לקרוא ביום שישי ולהרויח את דעת האר"י הקדוש.

זאת ועוד, האר"י היה קורא שמו"ת ביום שישי, אולם אין עדות לכך שהורה כך לאחרים. מסתבר לפיכך שמדובר בהידור בלבד. ר' חיים הכהן, תלמידו של מהרח"ו, וגם השל"ה הקדוש, אכן כתבו שלדעת האר"י ניתן לקרוא שמו"ת כבר מיום ראשון, ומנהגו לקרוא ביום שישי אינו מעיקר הדין אלא **להידור** (ספר מקור חיים - טור פטדה למהר"ח הכהן, או"ח סי' רפה אותיות ג-ו; של"ה מסכת שבת נר מצוה אות י ואות יג). נראה לפי"ז שעדיף לקרוא ביום השבת, שהרי לדעת כמה ראשונים זהו זמן הקריאה הראוי **מעיקר הדין** [נוסיף שהגר"א נהג לקרוא שמו"ת במהלך

מד). בפרע"ח שער השבת כתב לקרוא אחר חצות, וכן בשל"ה המובא במג"א סק"ה, וכ"כ בסי' היעב"ץ, וכעי"ז ברמ"ע מפאנו, ולעומתם בשעה"כ מובא שהאר"י הקדוש קרא בשישי בבוקר, וכ"כ בפרע"ח שער הנהגת הלימוד, וכן נקטו לעיקר החיד"א ורוב האחרונים.

השבוע כולו[מה], כמובא במעשה רב סי' נט, ונראה שהמשנ"ב הכריע כדעתו[מו], וראה עוד בהערה כאן[מז]].

הבאנו כבר כי הגאון ר' דוד לידא, שהיה פוסק ומקובל, אכן הכריע שעדיף לקרוא בשבת מאשר לקרוא ביום שישי, וכן הבאנו שהא"ר הביא שזקינו הגאון נהג לקרוא שמו"ת בשבת (מילה במילה עם הש"ץ), והבאנו שהסטייפלר קרא את המקרא בפעם השניה עם הש"ץ (ונראה שהוא כשיטת הפרישה, אך ניתן לדחות שמנהגו נבע רק מהרצון לחסוך זמן), ושהחזו"א הקפיד לסיים את קריאת שמו"ת דווקא בשבת, והגרשז"א קרא שמו"ת בליל שבת וסיים את הקריאה בבוקר.

מה). ייתכן לומר שהגר"א בעוצם גדולתו בחכמת הקבלה נקט שלא כדברי האר"י (וכבר מצאנו בב"י בשם המגיד מישרים שנקט אחרת מדברי האר"י, והרי שיש שיטות נוספות כיצד יש לנהוג ע"פ קבלה). אמנם מסתבר יותר לבאר את מנהגו באופן אחר: הגר"א נקט שדברי האר"י הם למצוה מן המובחר, ולכן העדיף לקרוא במשך השבוע כולו כדי שיוכל להעמיק יותר בקריאה (וראה מעשה רב החדש סי' טו). אעיר כי בצלאל לנדוי כתב שמנהג הפרושים (תלמידי הגר"א) בא"י היה שונה: "נוהגים לקרוא שמו"ת בערב שבת..." ('ממנהגי יהדות אשכנז (פרושים) בארץ ישראל', בתוך 'ילקוט מנהגים' לר' אשר וסרטייל, ירושלים ה'תשל"ז, עמ' 50).

מו). המשנ"ב (סק"ח) הביא את שיטת האר"י הקדוש בשם 'כמה אחרונים', אך מיד הוסיף שהב"י דייק מהרמב"ם שכבר מתחילת השבוע הוא 'מצוה מן המובחר', וכן נהג הגר"א, ונראה שלזה נטיית המשנ"ב. אוסיף לציין גם לדברי הגר"ע יוסף (חזו"ע שבת ח"א עמ' שיג) שכתב: "ואף שהאר"י היה דוחק עצמו לקרותה ביום שישי... הנה לא נאמרו דברים אלו אלא למצניעיהם, אולם ההולכים על פי דברי הפוסקים יכולים לקרותה גם ביום אחר...".

מז). דעת הראשונים שנקטו לקרוא שמו"ת בשבת לא נזכרה בשו"ע ולא במשנ"ב [לענ"ד המובא במשנ"ב סק"ט בשם או"ז אין כוונתו לחשוש לדעות אלו, אלא כוונתו שיקרא בשבת לפני התפילה, כדי שיוכל להחמיר לסיים את הקריאה לפני סעודתו מבלי לעכב את הסעודה]. רק בב"ח ובערוה"ש דעה זו נזכרה באופן חלקי (כפי שהזכרנו בגוף הפרק לעיל). מסתבר שאם המשנ"ב היה מכיר את כל דעות הראשונים שהבאנו, שנקטו שכדאי לקרוא בשבת, היה המשנ"ב מעדיף את דעתם. רבים מגדולי ישראל אמנם פסקו ונהגו כשיטת האר"י (אע"פ שהכירו את שיטת הב"ח), אולם ייתכן לומר שאחרונים אלו היו משנים את דעתם אילו היו יודעים שאין זו דעת הב"ח בלבד, אלא דעת ראשונים ואחרונים רבים. עוד יש להעיר שהא"א מבוטשאטש כתב שהנוהגים לקרוא שמו"ת בערב שבת הוא רק משום שבשבת אין פנאי לכך, ולכאורה דבריו תמוהים שהרי מפורש בשער הכוונות שטעמו של האר"י הקדוש היה בדווקא, ושמא יש לתרץ שהא"א מבוטשאטש סבר שעדיף לחשוש לדעת הראשונים מאשר לנהוג כמנהגו של האר"י הקדוש, ולכן היה ברור לא"א שהמנהג לקרוא ביום שישי אינו בגלל דברי האר"י אלא מהטעם שהביא. לפי"ז יוצא שלדעתו מי שיכול רצוי שיקרא בשבת מאשר שיקרא ביום שישי.

כמובן שאיני אלא כמציע את הדברים בפני פוסקי ההלכה המובהקים, אשר יורונו את הדרך הראויה בזה.

◆ ◆ ◆